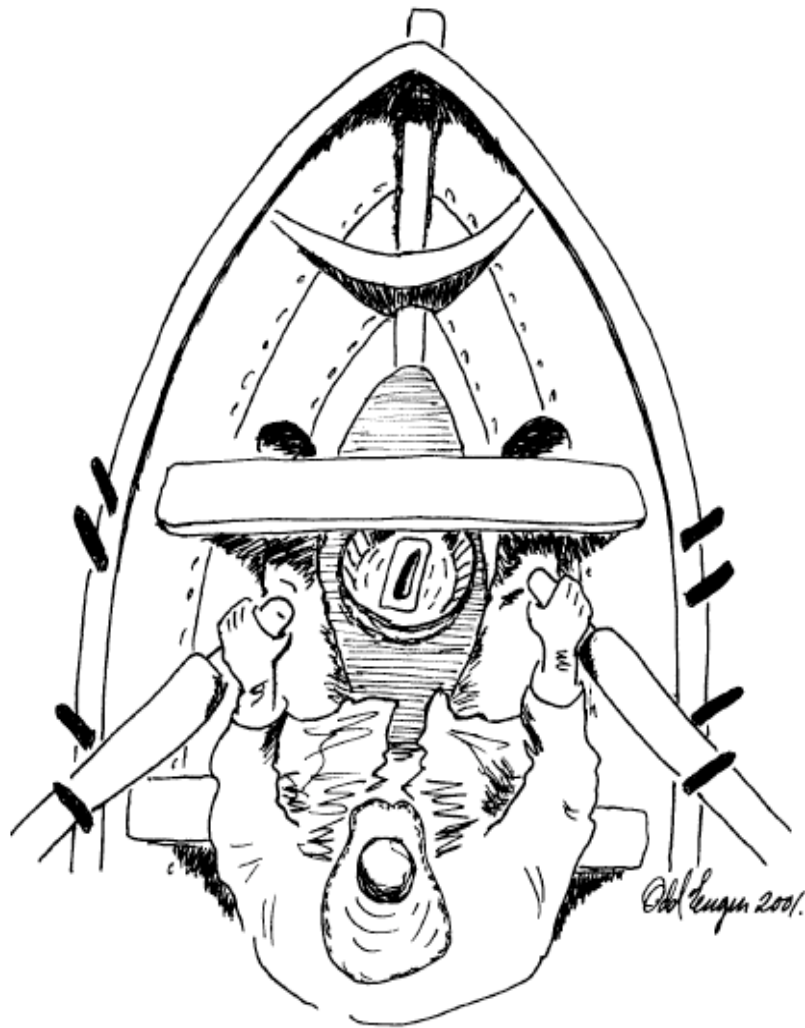

Leidarsteiðn

Bømlo Tur- og Sogelag
Julehefte 2001

Pris kr. 50,-

Forord

Leidarsteidn

Å ta seg fram over ukjente farvatn i dag, må vel seiast å vera generelt sett enkelt. Me brukar no presisjonsinstrument som kan gi oss ein svært noggrann posisjon. Fullt så enkelt var det ikkje for dei sjøfarande i førhistorisk tid, når dei skulle ta seg fram over store havstykke. Dei hadde ingen av notids hjelpemidler slikt som kart, logg, klokka og sekstant. Det dei hadde å hjelpa seg med den gongen var loddet, for å lodda djupna, og sola og stjerner til å navigera etter. Stjerner som dei orienterte seg etter blei kalla leidarstjerner. Til dømes Polarstjerna.

Det eldste kompasset var eit stykke jernmalm som flaut på ei treplate i eit kjerald med vatn. Me veit ikkje kven som fann opp kompasset, men det er nemd i gamle greske skrifter frå ca. 650 f. Kr.

Her omkring kom kompasset ikkje i bruk før på 1200- talet. Kompasset blei på oldnorsk kalla "leidarsteidn". Seinare blei kompasset innebygt. Ringen rundt kompasset blei delt inn i 16 streker, dei såkalla "ættir". Ordet går igjen i sjømannsspråket i "ettmål", som ein seier til sjøs i staden for eit døger.

Ein magnet som kan røra seg fritt, t.d. opphengt i ein tråd, eller som ovafor nemd, flyt på ei fjøl, vil retta seg inn slik at den eine enden vil peika mot nord, og den andre enden mot sør. Det var dette dei sjøfarande tok i bruk for å få ein sikrare seilas. Leidarsteidn, eller kompasset som me no kallar det, er eit viktig instrument som hjelper oss til å finna fram, både til sjøs, til lands og i lufta.

Det er vårt håp at liksom leidarsteidn hjelpte dei sjøfarande i svunne tider å finna vegen "heim", kunne dette leidarsteidn-heftet hjelpa bømblingane å finna tilbake til røtene sine – finna vegen heim igjen.

Berge Olson

*Bømlo Tur- og Sogelag ynskjer alle lesarane ei
God Jul!*

Hans Vespestad fortel

Ved Norvald Nyteveit

Hans Vespestad var fødd 15.08.23. Som dei fleste gutane på den tida, reiste han tidleg ut for å tena pengar. Første turen var han berre 15 år gammal, og då var han med på landnotfiske. Dei næraste åra kombinerte han bonde- og fiskaryrket (sesongavhengig), og det dreiv han med til krigen kom.

8. oktober 1941 var han blant dei som flykta frå Bømlo til Shetland med M/K «Norsemann», 16 mann og 1 dame. Etter at dei kom til Shetland, var ikkje Hans sein om å komma seg på sjøen att. 29. oktober same året mønstra han på som messegut på M/S «Fido» og tre månader seinare vart han lettmatros i same rederiet (Kristiansands - rederi). Etter dette mønstra han på ein Solstadeigd tankbåt som i denne farefulle tida gjekk over Atlanteren i 8 månader. På denne båten vart han seinare matros.

Det er særleg ein spesiell tur Hans vil fortelje om. Han var no ombord på M/S «Belnor» (Chr. Smith -rederi), og 01.02.44 reiste dei frå Glasgow med kurs for Bombay, India. Ombord hadde dei lokomotiv, jernbaneskiner, større og mindre båtar. Akterbommen på denne

båten lyfta 100 tonn og forbommen 50 tonn. Dei gjekk i konvoi frå Glasgow til Port Said. Med i konvoien var mellom anna eit hangarskip med fly, og «Belnor» hadde og antiluftskyts ombord. Då dei var i Biscaya, vart dei angripne av 220 tyske fly. Dei forsvarte seg lenge mot angrepa med eige antiluftskyts, men etter ei stund

bad sjefen i konvoien dei å skyta, og hangarskipet sende opp 15 - 20 fly. Dei skaut ned 7 - 8 tyske fly, og resten av flya forsvann att. Hans fortalte at den konvoien som kom nett bak dei også vart angripne, og dei mista mellom 15 og 20 båtar. «Me hadde flaks», sa Hans'n. Frå Aden til Bombay hadde dei og militær fylgjebåt. Men etter 1 1/2 døgn i sjøen, måtte dei snu tilbake til Aden for å reparera ein øydelagd foring. Arbeidet gjorde dei sjølv. På slutten av turen hadde dei ikkje eskorte fordi dei hadde så liten fart og eskortefartøyet

følgde den andre båten. Det var på grunn av den breie dekkslasta at dei gjorde så liten fart. Då dei kom til Bombay, hadde det vore ein enorm eksplosjon der, og over 20 000 menneske vart drepne. Ein TNT-båt hadde eksplodert og ein båt på 2000 tonn vart kasta opp på kaia. «Me skulle igrunnen ha vore der, men takk vere foringen som rauk, lever eg idag. Me

Hans Vespestad i Suez

hadde flaks», sa Hans'n.

«Frå Bombay gjekk turen vidare til Colombo (Ceylon, Sri Lanka) og Trinkomoli for å lossa båtane. Dei skulle brukast mellom Ceylon og Sumatra. No gjekk turen tilbake til Colombo der me lasta stykkgoods til Bombay. Der feira me 17. mai saman med 8 andre norske båtar. Me lasta i Bombay for Basra og gjekk vidare til Abbadan og lasta lokomotiv for Suez. Temperaturen kunne vera oppe i 55 grader i skuggen, så det var uråd å arbeide midt på dagen. Arbeidstida vår var frå 0600 - 0900 og frå 1600 - 1900. Me hadde ei vifte i matrosmessa og den vart øydelagd, men ein av mannskapet fann ut at han kunne lage rustpikke-maskina om til vifte, og det gjekk fint ei stund. Ein dag me sat rundt bordet (6 matrosar og 8 gunners) fauk boltane og vifta tvers over bordet og i veggen og tilbake, men ingen av oss vart skadde. Me hadde flaks», sa Hans'n.

«I Suez lasta me sand i botnen på båten fordi me skulle ha tanks med oss frå Bon i Nord- Afrika til Normandie i Frankrike. Meininga var at me skulle vera med på invasjonen, D - dagen, men me kom for seint. Me hadde flaks», sa Hans'n.

Vel framme i Suez fekk Hans det første brevet heimanfrå på 3 år. «Eg skreiv aldri brev heim i frykt for at foreldra mine skulle få trøbbel. Alle som flykta frå Norge vart automatisk dødsdømt. Foreldra mine fekk bekreftelse på at eg hadde mottatt brevet 1 måned før krigen var slutt. Me gjekk no frå Bon i Nord-Afrika til Immingham nord for Grimsby i England og lossa tanks, og derifrå til Sunderland på verkstad. der eg mønstra av 23. november 1944. No reiste eg til Newcastle og vidare til Liverpool, der eg 7 dagar seinare mønstra på 8000-tonnaren «Heimvard» og for over Atlanteren att til New York der me feira jula 1944. Me lasta i New York for

Napoli, og no gjekk me mellom Middelhavet og Statane til krigen var slutt. Det var ein svært farleg strekning, med U- båtangrep og luftangrep, men me hadde flaks», sa Hans'n. «3 dagar før krigen var slutt, var eg vitne til at ein U-båt vart søkkt midt i Gibraltar. Eg hadde nett kome på vakt og sat på dekk og såg på at ein korvett slapp ei djupvassbombe på ubåten, det var vanlegvis 20 - 30 mann på slike båtar».

Hans mønstra no på ny båt til Amerika.

«Eg rekna med at krigen snart var slutt, og ville difor ein tur til Statene, slik at eg kunne handla noko med meg heim. Me feira altså 17. mai i Statene og fekk då beskjed om å gå til Cuba for å lasta sukker til Hull. Eg ville mønstra av i Hull for å reisa heim, men eg fekk ikkje lov. Eg hadde vore for kort tid ute, berre 4 år, og det var folk som hadde vore ute i 7 - 8 år. Medan me låg i Hull, fekk me beskjed om å gå til Montreal i Canada. Der lasta me korn i botnen, bilar og bussar på mellomdekket og fly på overdekket (fly frå Little Norway). Me skulle lossa i Bergen, Moss og Oslo. På denne turen hadde me og med oss 33 passasjerar, det var personell frå Little Norway».

Hans mønstra av i Bergen etter å ha vore ute under nesten heile krigen. På 4 år hadde han berre vore i land i 1 måned. Frå Bergen tok han båten «Karmsund» til Espevær, der faren og broren var å henta han med sjekta. Det var ein erfaren ung mann på 22 år som gjekk i land.

I 1946 reiste han på Islandsfiske og i 1947 - 48 på vinterfiske, for deretter å ta styrmannskulen i Haugesund i 1949. «Det var godt å ha litt erfaring frå sjøen før eg tok skulen», seier Hans.

Etter ferdig skulegang reiste han ut som 3.-styrmann på ein båt som gjekk på Vest-Afrika. Hans har reist som skipper og

styrmann i 18 år hos Paal Wilson (Norge - Rhinen), og har vore på mange andre båtar og, mellom anna hos Eidesvik. «Eg

fekk vera med eg og når oljealderen kom til Sør-Bømlo. Eg hadde flaks», seier Hans'n.

Johs. Tvedt sin tale og sang ved innvielsen av Hillestveit skule den 19.12.1923. Ved Bernt Emil Vika

Oppunder jul, den 19.12.1923, vart «Gamle-skulen», det som til nyleg var Langevåg grendahus, innvigd. Gjennom nærare 80 år tente dette bygget som skule og samlingshus for bygdefolket, og mange hadde sterke kjensler knytta til huset. Hausten 2001 vart huset fjerna for å gi rom for Bygdetunet som no er under planlegging.

Det var Johs. Tvedt, lærar ved Hillestveit skule frå 1918 og i mange år frametter, som var formann i byggekomiteen for skulen. På innvielsesfesten redegjorde han for planleggingsarbeidet i samband med huset.

I og med at skulen nettopp er riven, synest eg det høver fint at talen til Johs. Tvedt no kjem på trykk. Talen, eit handskrive dokument, fekk eg for nokre år sidan av Erling Vorland, historieinteressert Bømling som det meste av livet budde i Haugesund. Han hadde i si tid fått talen av Neuman, son til Johs. Tvedt.

Etter som dokumentet må sjåast på som ein kladd til talen, munnleg framstilt og med mange forkortningar, har eg gjort enkelte små endringar i teksten. Dette har ingen følgjer for innhaldet i talen.

Etter talen kjem ein innvielses-sang,

tileigna skulen, som også Johs. Tvedt har skrive.

Til slutt har eg tatt med ein kort tekst om skulen skrive av ein elev i 7. klasse 1956. Teksten stod under Barne-Kroken i Haugesunds Dagblad 15.12.1956 der elevar frå Hillestveit fortel om Bømlo.

Men først talen til Johs. Tvedt:

Redegjøreøse for: Husets berettigelse
Husets tilblivelse
Husets kostende

--- i store trekk. --

Då eg yvertok skulen her i 1918 var den 4delt. I dei 2 øvste klasser var det 23 og 22 elevar. Altså ein forholdsvis lett fin skule.

Hos lærerinnen var det derimot verre. Der vart i 1918 innskrevne 19 nybegyndere. Følgen var at hun måtte sende heile 2 klasse til storskulen, som derved vart sprengd. Der måtte så opprettes 5te klasse fra 1.5.1919.

Dei som hadde ansvaret for skulen, skulestyret, skyna alt i 1917 at barneantalet kom til å auka, så det leigde småskule-lokalet vilde verta for lite om nokre år.

For å få yversikt yver kor mykje barnetalet auka, så opna daværende kretsformann Lars J. Vespestad i oktober 1917 ein statistikk yver tilgang og avgang på elevar for 5 år framyver, 1918 - 1923. Det viste seg då at det samlede barnetal, som i 1918 var 86, i 1923 vilde bli 135, og at der i gjennomsnitt vilde bli innskrevne 26 elevar pr. år.

NB! Den statistikk har vist seg å halda så nokonlunde.
I dag har me 139 elevar - gjennomsnittlig har begyndt 25.

Med et så stort stigande barnetal måtte der byggjas hus for (ialfald) småskulen. Det leigde lokalet har efter gjeldande reglar (5m³ luft pr elev) rom for 15 elevar, mens her begynte fra 20 til 29 pr. år. - Dette kunde ikkje gå.

Så vart det då 2. jan. 1919 sammenkalt kretsmøte og der vart det mot 1 stemme besluttet å sende andragende til skulestyret om at der blir bygd eit 3 klasse-værelses skulehus.

Skulestyret behandlet andragelsen 7. samme måned med sovoren beslutning:

Sak 10:
«Der oplæstes beslutning fra kretsmøtet i Hillestveit, avholdt 2. ds., om nytt skulehus for kretsen. Skulestyret beslutter enstemmig at anbefale saken og oversende kretsens andragende til herredsstyret».

Herredstyret behandlet så saken i møte 22. april samme år. Sak 5

På grunn av nedgangstiden gikk så 1919 og 1920. Først i 1921 vart det vald formann. Så gikk der enno eit år - uten bygging. Men så vart det klart at i 1924 vilde der bli 46 elevar i 1. klasse.

I august 1922 var E. E. Vorland så heldig

å få velte formannsplassen i byggekomiteen ifrå seg, då han hadde så mykje kommunale tillitsverv. Siden den tid har då byggekomiteen hatt hendene fulle med å ordna anbud på mur og byggningsarbeid, malerarbeid og støypegods og mykje anna som vil ta for lang tid å nevna her. Dei som sjølv har bygd har ein forståelse av det.

Men eg føler trang her til å retta ei takk til mine kollegaer i byggekomiteen. Skulde eg nevna noken spesielt, måtte det vera Lars Vespestad og Endre Vorland. Forresten vil eg takka alle for udmerket godt samarbeid. Møteboki syner også det. Ingen dissens. Me har arbeidd oss sammen tilslutt.

Den som dernest fortjener takk og ære for sitt arbeid er byggmester E. Kvammen. Han har utført eit samvittighetsfullt og meget godt arbeid, og eg er viss om at heile byggekomiteen er med i den takk, som eg hermed bringer Dykk.

Til slutt: Kva kosta det så dette huset?

Rekneskapen er enda ikkje avslutta. Så den endelige sum er umulig å upgi, men tilnærmevis kan eg segja det. Hertil kjem da utvendig maling, gjerder m.m.

Så det blir vel 40.000,- kr.

Dette er jo ein svær sum, men så er her då noke att for pengene.

Kor mykje kjem no på skatteseddelen av dette beløp:

Fylket yter $\frac{2}{3}$.

Herredet $\frac{1}{3} = 13 - 14.000,-$ kr.

Disse 13 - 14000 kronene har me alt hatt på skatteseddelen.

Det var utlikna 1918 - 1919 = kr 8.000,-

1919 - 1920 = kr 6.500,-
1920 - 1921 = kr 7.000,-
kr 21.500,-

Herav er brukt ein del til innkjøp av lærerboligen i Espevær, men der skulde vera rikelig igjen til dette huset.

Imidlertid er der vistnok brukt av disse penge til å dekkja andre utgifter med f.eks. prov.rente. (Så er opptatt et lån til 5%)

Idet eg går ut fra at byggekomiteen må fungera til huset er ferdig, skal eg på byggekomiteen sine vegne hermed overlevera huset som det står til herredsstyret.

Innvielses-sang

Nu i dag skal her innvies
skolehus, her skal ei ties
om Gud-Fader, Søn og Ånd.

Kom da Fader la ditt øie,
sig på dine barn sig føie,
å velsigne gjerning din.

Kom, o Jesu, la dig finne
av din flokk som skal herinne
lære om din kjærlighet.

Helligånd dig til oss vende,
lær oss Fader Søn å kjenne,
Lær oss tro og elske Gud!

Så skal vi dig trolig følge
gjennom livets storm og bølge
Gi oss, Gud, din evig fred!

Skulen i heimbygda mi

I Hillestveit skulekrins har det ikkje alltid butt så mykje folk som det gjer no. Det var langt frå hus til hus før i tida. Vegane var skrале, og det var ofte vondt for skuleborna å koma fram til skulen.

Skulehuset før i tida var svært lite, med berre eitt klasserom. Men det var meir enn stort nok til dei få borna. Det gamle skulehuset står enno på leikeplassen vår. Men det vart annleis etter kvart. Det kom fleire og fleire born til skulen, og skulehuset vart snart for lite. I 1923 var det nye skulehuset ferdig, og vart teke i bruk etter nyttår 1924. Skulen har to kjellarrom, to klasserom i fyrste høgda og lærarinnebustad i andre høgda. Med det same huset vart bygd, heldt dei nok ikkje skule i alle romma, som dei no gjer. No er skulen vår 7-delt med ca. 130 born. Det er jamt over 16 - 20 born i kvar klasse. Her er 2 lærerinner og 2 lærarar. 2 av dei er fast tilsette. Men her på skulen vår har vi korkje sløydsal eller handarbeidsrom, skulekjøkken eller gymnastikksal. Leikeplassen er og svært liten.

Omframnt folkeskule, har vi framhaldsskule her i krinsen vår. Den vert halden i det gamle skulehuset. Sume år er det teoretiske - andre år praktiske kurs. Elles tek no ungdomen i bygda vår ut på andre skular. Dei har hug å samla seg meir kunnskap.

Men no er det ei glede for oss her i krinsen at vi skal få ny, stor og moderne folkeskule, med framhaldsskulerom. Han skal liggja like ved den skulen som vi no har. Ei stor jordvidd er kjøpt inn til dette. Og om nokre år vil vi vona at den nye skulen vår er ferdig.

Hillestveit skule under bygginga i 1923

Hillestveit skule stod ferdig i 1924

Haakon Shetelig og Hespriholmen

Ved Berge Olson

Stener Johan Larsen, f. 1859, eller Johan Vespestad som han blei kalla, var vel den første som fata interesse for grønnsteinen i Langevågsområdet. Johan fann fleire stykkje tilhogne grønnstein under dyrkningsarbeid i Sokkamyrå på Vespestad. I 1897 og -98 tok han nokre av dei bearbeidde steinane med seg til Bergen Museum. Dette førte til at museet sende den nyutdanna arkeologen Haakon Shetelig (f. 1877 i Christiania) til Bømlo våren 1901. Haakon, med god hjelp av Johan, fann mykje tilverka grønnstein, og ein del ferdiglaga reiskapar.

Ein botanikar frå Bergen, Knut Fægri, fann, ved hjelp av pollenanalyse, at desse grønnsteinsreiskapane hadde lege i Sokkamyrå i 8 - 9 tusen år. Det blei med tida kjent blant steinalderfolket på Vestlandet at denne steinen eigna seg fortrefteleg til å laga spyd- og pilespissar og øksar av. Etterspørselen etter desse reidskapane auka etter kvart så sterkt at dei som tilverka desse steinane ikkje klarte å levera nok ferdige produkt, så det blei også skipa ut mykje halvfabrikata, ikkje berre fra Sokkamyrå, men sansynlegvis frå fleire stader frå Sørø Bømlo.

Norges første industristad starta altså i dette området, og varte i fleire tusen år, og fram til Jernalderen.

Sjølv om Haakon Shetelig hadde mange forvitnelege stunder under utgravingane i Sokkamyrå og andre stader i området,

fekk han eit stort problem. Han kunne nemleg ikkje finna ut kor steinalderfolka hadde funne denne eineståande steinen, som det ikkje fanst maken til i heile verda. Haakon, med fleire andre arkeologar og geologar, saumfor heile området utan resultat. Men så, etter 22 år, blei steinbrotstaden oppdaga ved ein tilfeldighet.

Det var i sommarhalvåret 1923. Haakon Shetelig var i Sverige på foredragsturne. Men arkeologen Johs. Bøe og geologen Nils Kolderup var på Bømlo denne sommaren og hadde ein del utgravingsarbeid. Ein fin dag blei desse karane med Arnt Hovland til Nordøyane for å prøva fiskelukka. Det er ikkje blitt fortalt noko om fiskelukka, men då dei kom til å dørja langs Hespriholmen, fortalde Arnt dette sagnet:

Ei jyger kom vassande i Nordøyane, og stansa ved Hespriholmen. Der såg ho ein holme som ho ville ha nærare der ho stod. Ho kasta eit reip ho hadde med seg rundt holmen, men etter mykje haling og draging, brast reipet, og det resulterte i at jygerna datt med den digre baken oppå Hespriholmen. Den dag i dag, kan ein sjå den ufrivillige sessen hennar på holmen.

Karane i færingen fekk dorgene inn og rodde inntil holmen. Der såg dei to djupe holer i fjellet, som enda i eit flatt golv, ca. 30 meter langt, og 5,8 meter over havet. Grønnsteinsbrotet var endeleg oppdaga.

Haakon Shetelig, som var i Stockholm nett denne dagen, fekk straks telegram om funnet. Han hasta med ein gong til Bømlo, og nærast småsprang ut til Eidesvik der han låntok ein robat, og fossrodde ut til Nordøyane. Folk frå dei næraste gardane lurte på kvifor denne

mannen hadde slik hastverk. Då det let venta på seg før han kom att, rodde nokre karar ut for å sjå etter han. Omsider såg dei han på toppen av Hespriholmen, der han sat tenksam og bivåna det store grønsteinsbrotet - og let tankane fara - - -

Johan L. Vespestad.

TIL MINNE

**Dette minneskrivet stod på trykk i Bergend Tidende
ei tid etter at Johan Vespestad var gått bort.**

Gårdbruker Johan L. Vespestad Bømlo, døde 24. juli 1940, litt over 81 år gammel. Han var en hedersmann av beste støpning, en dyktig gårdbruker, i yngre år også en drivende kar som fisker, med tillitsverv i sin bygd, og høyt aktet av alle. Han vil minnes som en trofast venn, med lyst sinn og jevnlig et muntert ord, før alderen hadde merket ham de siste årene. Fra 1917, da sønnene overtok gården, hadde han stillingen som poståpner på Bømlo.

Johan Vespestad bar kongens fortjenestemedalje for sine fortjenester av norsk oldforskning, en utmerkelse som må kalles en sjeldenhet for en ulærd gårdbruker, men her var høyt fortjent. Vi skylder Johan Vespestads oppdagelser og funn som nu er blant våre viktigste dokumenter til opplysning om stenalderfolket i Norge. For snart 50 år siden hadde han under jordarbeide begynt å legge merke til stein av underlige former, tilhuggede og slipte stykker, og under et besøk ved Bergensutstillingen i 1898 tok han med noen prøver til professor Gustavson ved museet. Han blev oppfordret til å samle mere, og særlig til å finne mer klarhet over

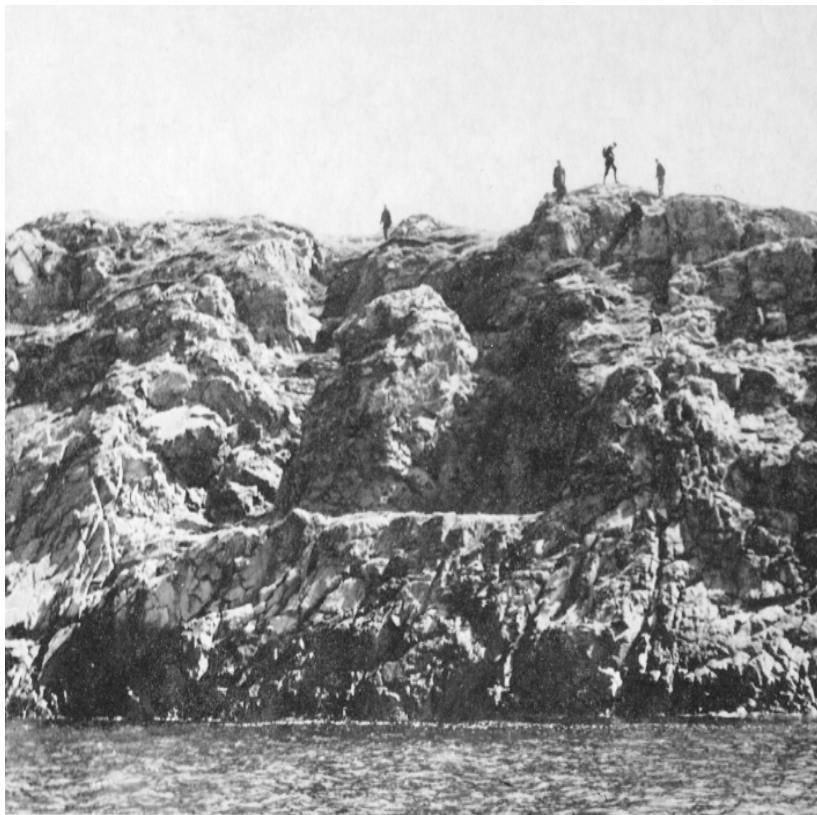
forekomster. I 1901 kunde han innby museet til å se et typisk bostedslag fra stenalderen i en grøft han hadde tatt opp langs kanten av Sökkemyra på Vespestad. Jeg understreker her betydningen av Johans iakttagelser. Da han var satt på sporet, fant han selv frem til det resultat som var tilsiktet.

I de følgende årene deltok han i museets utgraving av Sökkemyra, som foreløpig blev avsluttet i 1905, beskrevet og offentliggjort i museets årbok. Det vakte oppsikt, og Vespestad blev et klassisk navn. En bestemt type av norske steinøkser kalles fremdeles Vespestadøksen. Det var det første av den slags bosteder fra stenalderen som vi kjente her i landet den gang.

Det var dog tanken at undersøkelsen skulle utvides, men tiden gikk med andre arbeider, og først 12 år senere kom undertegnede igjen til Bømlo. Johan Vespestad hadde da i bakhånd en nesten rystende overraskelse. Han hadde fortsatt iakttagelsene og innsamling over større strøk, og kunde nu vise en hel rekke funnplasser så å si tett i tett om Bømlo og Espevær. Karakteren av det hele kom da

Johan Vespestad og Haakon Shetelig

Grønsteinsbrotet på Hespriholmen

nu klart frem med en gang: et stenalder industricentrum for tilvirkning av økser, meisler, hakker etc., alt av en bestemt fin, tung grønnstein. Senere har vi også fått tak på stenbruddet hvor materialet blev hentet på Hespriholmen, en av nordøyene ved Espevær.

Johan Vespestads oppdagelser førte til at museet tok opp systematiske utgravinger som blev fortsatt sammenhengende i en ti år. Samtidig blev trukket inn undersøkelser av stenartene og glacialgeologiske undersøkelser som fremdeles pågår. Den endelige fremstilling av det hele er enda ikke ferdig.

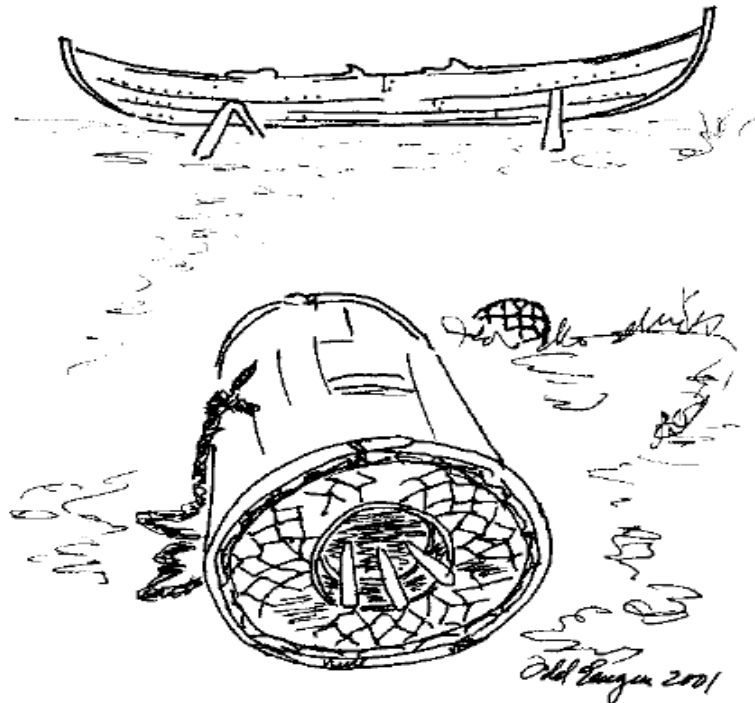
Men vi kjenner jo nu Bømmelfunnene fyldig nok til at si at de har helt klarlagt et hovedpunkt i norsk stenalder arbeidsliv. Vi har stenbruddet og verkstedene som de blev drevet stadig vekk gjennom lange tidsrum, et par tusen år, så lenge sten var uundværlig råstoff for redskap og

verktøy. Hele gruppen er i sitt slags enestående i Norden.

I de senere år var Johan Vespestad ikke selv med ved gravingen, men fulgte arbeidet med like levende interesse. Han forstod formålet. Han kom med ytringer som viste at han hadde øye for de store spørsmål som vi søker å få svar på ved undersøkelser og forskning. Her eiet han naturlig en sans som kunde ha vært utvidet til videnskapelige anlegg. Denne evnen var det også som fra først av ledet ham på spor efter stenalderfunnene på Bømlo.

Med full rett skal Johan L. Vespestads navn for alltid være knyttet til Bømmelfunnene som en av de viktigste oppdagelser i norsk oldforskning.

Håkon Shetelig.

Teikning: Odd Engen

Misjonspresten Henrik Vika

Ved Bernt Emil Vika

Henrik Vika

Henrik Vika vart fødd 28. august 1897 på Vestre Vika. Faren var Nils Hansen frå Berge og mora Brynhilde Andorsdotter frå Vestre Vika. Etter at Nils og Brynhilde hadde budd nokre år på Kalavåg, overtok dei bruket på Vestre Vika etter far til Brynhilde, Andor, og tok navnet Vika. Henrik var yngst i ein syskenflokk på 7. Desse var Steinar, Kristian, Nils, Bertha, Anna, Amanda og Henrik. Far til Henrik, Nils, var ein driftig mann. Han dreiv fiske om vinteren og arbeidde mykje med jorda om sommaren, m.a. veita han ut og dyrka opp Myrane nord-aust for hovudbruket.

Nils var altså fiskarbonden på lik line med så mange andre langs kysten på den tida. For fiskarbonden hadde arbeidet i all hovudsak eitt mål, nemleg å skaffa nok mat og varme til seg og sine. Fisk måtte hentast frå sjøen, saltast og tørkast, potete setjast og korn såast. Når ein hausta inn måtte ingenting gå til spille, og kvar ei lita skrote måtte slåast. Torv skulle spaast, vodlast, krakkast og rukast. Og ikkje minst skulle dei tunge torvkipene berast heim til husars når torva var tørr. Kvar og ein hadde si rolle i dette arbeidet, også borna, t.d. barnepass, gjeting, gå ærend, deltaking i slåtten o.l. Men born var born

Henrik sin familie på Vestre Vika ca. 1907.
Frå venstre Nils, Amanda, Henrik, Nils (far), Brynhild (mor), Bertha, Anna, og Steinar.
Kristian var ikkje heime då biletet blei tatt.

også på den tida, og mykje av tida gjekk sjølvstekt med til leik ute i naturen.

I dette miljøet vaks Henrik opp, og måtte hjelpa til i arbeidet så godt han kunne.

Skulen for borna på Vika var på den tida på Tjong. Skulehuset låg på nordsida av dalen eit par hundre meter opp frå Tjongspollen. Medan Henrik gjekk på skulen der var Ole Helgesen, Hilj-Olaen, lærar på Tjong. Han budde på Vorland, og for å koma seg til Tjong gjekk han gjennom marka til Bergesvatnet, rodde over vatnet til Berge for deretter å gå til Tjong. Ein lang og tung veg vil nok mange seia.

Det vert fortalt at ein gong då Henrik var omtrent 14 år gammal, fekk han vera med tanta si, Malene, eller Malla som ho

vart kalla, til byen. På den tid gjekk dampen frå Zahlakaien ytterst i Langevåg til Haugesund. Turen gjekk fint heilt til dei kom heim og skulle gå i land. Då var Henrik ikkje å finna nokon stad om bord, og Malla hadde ikkje anna val enn å forlata båten utan guten. Det var nok svært tungt for henne å koma heim og fortelja mora, Brynhilde, at ho ikkje hadde Henrik med seg tilbake. Men Henrik hadde sovna, han, på ein stad bak nokre andre passasjerar, og vakna ikkje før dei nærma seg Leirvik på Stord. Ein må gå ut ifrå at gleda var stor då beskjeden kom om at han var funnen uskadd og i god behold.

Henrik vart konfirmert den 1. oktober 1911. I ein attest av 20. juli 1914 skriv sokneprest Schjelderup i Finnaas at Henrik vart konfirmert «med meget godt

vitnesbyrd»

Då far til Henrik døydde i 1913, bestemte mora seg for å dela gardsbruket mellom to av dei eldre brørne til Henrik. Kristian fekk Myrane og Nils fekk hovudbruket på Vestre Vika. Dette betydde at Henrik ikkje hadde noko levebrød av gardsdrift på Vika og laut finna noko anna å ta seg til.

Ungdomen frå utkantane hadde på den tida i realiteten ikkje så mange val. For jentene var det å gifta seg med ein som skulle overta jord, gå i teneste eller få eit eller anna arbeid i byen, syarbeid t.d. For gutane var det for nokre å overta bruket etter faren. Dei som ikkje kunne det tok seg som regel eit eller anna arbeid, vart med på fiske, eller reiste til sjøs. For mange, både gutar og jenter, var emigrasjon til Amerika eit godt alternativ. For dei aller færreste kom høgare akademisk utdanning på tale i det heile. Det var nok for dyrt for foreldra å ha ein eller fleire av borna sine under utdanning. Gode stipendordningar eller høve til lån var det svært lite av.

Men til tross for eit heller dårleg utgangspunkt, kom Henrik likevel til å satsa på utdanning.

Borna på den tida var ferdige med

grunnskulen ved 14 -15-års alderen. For Henrik, som vel for dei fleste andre på hans alder, var det i tidlegaste laget å reisa bort, difor tok han seg arbeid i butikken til Ole Barene på Vorland eit par år, frå 1913 til 1915.

Henrik etter studenteksamen

Men Henrik ville vidare. Han flytte til Haugesund, der han arbeidde som handelsbetjent i to og eit halvt år. Han tok middelskuleeksamen der i 1918. Ein må gå ut frå at Henrik no hadde spart seg opp litt pengar, og med håp om noko støtte frå foreldra, tok han sjansen på å søkja seg inn på Misjonsskulen i Stavanger i 1918. Der kom han inn. Han tok eksamen artium i 1921, og blei uteksaminert på Misjonsskulen sitt 13. kull i 1924.

Der oppnådde han karakteren laudabilis. Under Det Norske Misjonsselskap sin generalforsamling den 28. juni same året, blei han ordinert til misjonsprest av biskop Bjønness-Jacobsen.

Om hausten 1924 reiste han til Kina via Amerika. I Amerika opphaldt han seg i fire månader og studerte engelsk, teologi og misjonsfag ved Hartford Theological Seminary i Hartford, Connecticut.

Etter ei lang reise, kom han den 11. april 1925 fram til Kina. Eit stort land som Kina var totalt forskjellig frå det han var vant med, difor innleia han opphaldet med studier i språk, religion og historie ved

Chin Ling University i Nanking. Dette dreiv han på med fram til september 1926, då han tok til å arbeida ved misjonsstasjonen i Tungping, på Det Norske Misjonsselskap sitt felt i Hunan.

Der traff han Anna Kristina Haaland frå Oгна på Jæren. Ho fungerte som kvinnearbeidar, sjukepleierske og lærarinne ved stasjonen.

I byrjinga av 1927 måtte dei reisa ned til Shanghai på grunn av uro i området.

Henrik og Anna gifte seg der den 30. april 1927.

Anna var fødd den 24. mars 1885 og var altså 12 år eldre enn Henrik. I oktober same året kunne dei returnera til Tungping der Henrik overtok som leiar av stasjonen.

Den 8. oktober 1929 fekk dei dottera Brynhilde, oppkalla etter mor til Henrik. I lange periodar medan foreldra var i Kina budde ho hos slektningar på Jæren. Brynhilde er i dag busett i Asker.

Frå 1930 til 1933 var Henrik heime i Norge. Han studerte teologi ved Menighetsfakultetet i Oslo, der han tok cand. theol. eksamen i 1933. Under opphaldet i Norge reiste han «meget

omkring i landet og talte Guds ord og misjonens sak ved gudstjenester og møtet» som han sjølv skriv i ein søknad om geisteleg arbeid i Den Norske Kyrkja.

Henrik og Anna gifta seg i Shanghai i 1927

Så bar det ut til Kina igjen. Han leia Yuankiang-stasjonen frå 1934 til 1936 og dei to stasjonane Yiyang og Toahwalun frå 1936 til 1937. På Toahwalun-stasjonen bestyrte han også Den Norske Middelskulen som var der.

Deretter underviste han på dei lutherske misjonerane sin felles presteskule i Shekow, Hupeh, frå 1937 til 1939. Ei tid fungerte han som tilsynsmann for Det Norske Misjonsselskap i Kina.

Under 2. verdenskrig var Henrik heime i Norge. Han tok praktikum ved Universitetet i Oslo sitt praktisk teologiske seminar i 1940. Også her oppnådde han karakteren laudabilis. Det var meininga at han skulle reisa tilbake til Kina og gjenoppta arbeidet som lærar ved presteskulen i Shekow i august same året. Men på grunn av krigen i Østen var skulen lukka. Den tyske okkupasjonen av Norge gjorde også situasjonen vanskeleg, og utreise vart difor utsett på ubestemt tid. I ein søknad om stilling som prest av

21. mai 1940 skriv han: «Jeg har ikke gitt opp håpet om utreise til misjonsmarken igjen, men om og når det kan skje er helt uklart i dag».

Men tida heime nytta han godt, som lærar ved Misjonsselskapet sin bibelskule og som forkynnar. Først våren 1946 var han tilbake i Kina. Han fungerte då som tilsynsmann i Hunan ved sida av at han bestyrte Changsha-stasjonen. I 1947 var han igjen tilbake i Shekow der han var lærar ved presteskulen fram til 1949.

Då Mao tok makta i Kina dette året og innførte kommunistisk styre i landet, vart det vanskeleg å driva misjonsverksemd i Kina, og han måtte evakuera til Hong Kong. Han underviste ved presteskulen der fram til 1951. Det siste året i Hong Kong var han viserektor ved skulen, ved sida av at han fungerte som tilsynsmann for Det Norske Misjonsselskap sine misjonerar der. I ei årrekke var han også formann for det lutherske bokforlaget, Lutheran Board of Publication, i Kina.

I 1951 drog han, på oppfordring frå Det Norske Misjonsselskap sitt styre, til Kobe i Japan der han var med på å starta og

leia selskapet sitt arbeid. I 1953 reiste Henrik frå Østen for siste gong. Den siste perioden, den tredje han var ute, varte i 7 år.

Etter Japan-opphaldet var tida som misjonær omme for Henrik. Etter nokre

månader som residerande kapellan i Fagerborg menighet, fekk han våren 1954 embetet som sokneprest i Ås menighet sør for Oslo. Han blei verande der til han gjekk av med pensjon den 1. september 1964.

Henrik flytta til Oslo, og som pensjonist tok han ein del undervisning i religionsfag i gymnaset. Den 15. september 1966 døydde kona hans, Anna, 81 år gammal.

Henrik og Henrikke gifta seg i 1968

I 1968 gifte han seg på nytt, med Henrikke Tangeraas, også misjonær. Dei fekk 14 år saman.

Henrik døydde den 6. april 1982. Henrikke døydde vel eit år seinare, den 24. september 1983. Henrik er gravlagd saman med begge konene sine på Det Norske Misjonsselskap sin del av Vestre Gravlund i Oslo.

Brev til ein misjonær

Ved Bernt Emil Vika

Henrik Vika drog ut på misjonsmarka i 1925. Ein misjonær som reiste ut på denne tida måtte rekna med å vera borte frå familie og heimland i mange år. Mange følte nok einsemd og heimlengt medan dei var ute, difor må det ha vore godt å motta eit brev frå Norge av og til. Kommunikasjonane gjekk seint på den tida, eit brev kunne ta mange veker før det kom fram.

Rundtom i landet sat misjonsforeiningane, for det meste med kvinner i spissen, og arbeidde for at misjonsselskapa kunne halda drifta i gong. Mang ei krone har vore samla inn gjennom utlodningar og basarar til misjonen, eit arbeid som forresten framleis pågår over heile landet. For misjonsforeiningane var nok, ved sida av brevkontakt, «Misjonstidende» eit

kjærkome organ. Der fekk dei vita nytt frå misjonsmarka. På møta blei det lese høgt frå artiklane i bladet om aktivitetane ute på misjonsstasjonane. Mange heldt, og framleis held, også bladet privat. Det blir sagt at mange kjende betre til tilhøva i landa der misjonærene var, enn dei kjende tilhøva her heime.

Men for misjonæren var det nok mest kjærkome å få eit brev frå nokon i familien, frå mora t.d. Nedanfor følgjer to brev sende til Henrik Vika i Kina. Eit er skrive av Brynhilde, mor til Henrik, i juni 1930, det andre av Sverre Vika, nivø av Henrik, i november 1929. Utanpå konvoluttane er skrive «Via Sibiria», noko som tyder på at breva må ha gått med den trans-sibirske jernbanen. Porto på breva var 30 øre.

Vika den 16/6 - 1930

Kjære elskede søn!

Mange takk for dit kjærkomne brev av 5/5 som jeg modtok den 4/6, hvorav jeg ser at alt var vel med dere da, og det er jeg inderlig glad for. Jeg ser at her berettes i «Avisen» stundom at der har været storkrig der ute i Kina igjen, jamen maa det være rædsomt aa være i et slikt land, hvor der alltid er krig og oprør og plyndring som paagaar. Stakkars folk, gid de engang måtte lære og forstaa hvilken elendighet de fører over sig med disse krigene de holder paa med aar efter aar. Hvorledes er det for dere i Hunan nu? Er der stilt og fredeligt der de er? - Jeg ser at Smeby skriver i «Misjonstidende» at det i April var uroligt ved Hunans grenser da, kom noken av de fiendtlige tropper til at rykke ind i Hunan og gjøre forstyrrelser, eller stakk de av til andre kanter?

Her hjemme er alt med det samme, jeg og de andre rusler som vanligt, jeg er saapass frisk at jeg hver dag sitter oppe noken timer, og da faar det være vel om jeg ikke greier aa komme utendørs efter noget. Elemina og Kari steller alt saa bekvemt for mig som de bedst kan, saa jeg har det godt i alle maater. Nu er det bare vi tre

kvindene og lille Nils som er hjemme. Kristian og Martins guttene bort i Vikjø, og 2 gutter fra Holme reiste 3dje pinsedag, med notbruket sitt ind igjennem fjorane for at se efter brislingen, men der er ingen fangster gjore ennu. - Naar slaatten begynder maa de selvfølgelig komme hjem og gjøre noget med den. Kvinderne kan jo ikke greie slaatarbeie aaleina vet du.

Paaskehelgen var din søster Anna og begge smaajenterne hendes hos os paa besøk, de kom Skjærtorsdag og reiste 4-dag, de kom og reiste med «Karmsund» fra og til Hgsd. og dertil og fra, med bilen til Vikebygd. Begge smaa guttene Jan og Nils maatte være hjemme hos pappa sin de, hun syntes de var for mange naar de skulde komme alle på en gang, det fik bli guttene sin tur neste gang hun kom hjem sa hun. - Nu gaar de 3 største på skolen i hver sin klasse. Brynhilde den yngste er ikke begynt paa skolen endnu, hun blir 5 aar 17 i d.m. Jeg hadde ikke sett henne før, hun var saa lik sin pappa syntes jeg, en liten fin pappas kjæledukke er hun vist, efter det jeg skjønnte. - Ja det er ikke bare hende han holder saa av, han er en kjærlig og ømhjertet far for alle barna sine, og for sin ektefælle.

Ner hos Malla staaka de bra. Nils tror jeg syntes det var svært gildt at han fik brev ifra Dig, nu er han lutamann hos Eilef i Vikjø, han har en hel del teiner de strever med, Nils faar 1/4 av fangsten. Eilef har laant en liten motorbaat som de reiser frem og tilbake paa bort til Norøyane, det er der de stasjonerer, et lite rum til liggeplass er der og i motorbaaten saa de reiser ikke hjem hver kveld. Gamle Martin sin færingsbaat har de med til at ro omkring med efter teinene. Nils har ingen teiner med der, han og Lars har noken som de eige, og de har Lars ute her ner på vikane, fangsten blir vel ikke så stor for han antar jeg, hvis det var stilt og taaligt vær saa han fik ro til de hver dag saa kunde det bli lit av det og, nu er han fri skolen, han er indskreven som konfirmant nu og gaar for presten iaar endel lekser har han vel nu og, men det er vist for det meste aa se over det de har lært før på skolen. 2den pinsedag fik Kari brev fra lille Kristian, fjerdedag skrev hun og sende brev tilbake til ham, og deri blev dit brev indlagt, og sendt til Rederiet i Haugesund. Kristian sa i brevet til Kari at han befandt seg vel ombord og var frisk og rask. Nogen Norges tur hadde de ikke fåt ordre om endnu, saa han kunde ikke si hvad tid det blev hjemkomst.

Og hvis Herren lægger sin velsignelse til saa kan smaa gaver og bringe nytte og gavn med sig, og han er det som kan gje Dere mod og udholdenhed og styrke til at staa i det arbeide de er kaldte til der ute. Nu er vel sommervarmen snart kommen paa sin høidde derute, saa at de maa reise til fjelds, hvis omstendigheterne tillater det. Her hjemme har vi og fint sommergeir nu. Vaaren kom tidlig med mildveir iaar, og gav baade busker og bakker liv og sommerpyrd tidligere end det nu paa flere aar har vært heromkring, saa at holder veiret sig gunstigt fremover saa tegner det til at bli et godt høiaar, og avlingen ellers staar ogsaa frodig nu. - Lad mig nu ikke glemme at frembringe hilsingen fra Ole Barene, han hadde bedt Kristian sie til mig, at naar jeg skrev brev til dig nu, maatte jeg hilse til dig fra ham. Gamla Kari bort i Vikjø var netop inne hos mig, hun bad mig ogsaa hilse fra henne. - Elemina og Bertha hilser og.

Kjærligst hilses du og Anna og Lillemor ifra Din Mor.
Si Anna at jeg lengter efter at faa se noken ord fra henne ogsaa nu.

Lev vel mine kjære!

Vika den 8/11-29

Kjære onkel!

Da det kom så plutselig for meg, vil jeg sende dig en liten julehilsen. Jeg har mange ganger tenkt å skrive til dig, men det har aldri blitt noe av, så nu må jeg visst gjøre alvor av det. Du har det vel ikke så stille og roligt der ute i Kina, som vi har det her hjemme på vika. Her hjemme går alt så noenlunde med det samme som før da du var hjemme.

Vi baler med teiner nu, men det er så stygt vær, at vi kommer ikke skikkelig ut med dem, som vi vil. Men i førstningen fikk vi bra med hummer allikevel, 75 fikk vi første «målet», men da drog vi nesten hele natten også, og vi har 65 teiner. Prisen på hummeren er 2,00 kr. pr. kilo.

I vinter skal vi reise nordover til Sulen med not. Vi har kjøpt oss en stor snutpenot nu (150 favner lang), så nu skal vi drive det i større stål! Håper det må bli litt fiske i år også. Det har vært bra før om årene. Vi har kjøpt oss en større skøyte også nu, for den som vi hadde, den blir for liten.

Ja, vi «baler» med not om vinteren også nu, for garnfiske, det blir ingenting av nu lenger.

Kristian på «Myrane» er reist til sjøss han. Ja, jeg har forferdelig lyst jeg også, men far og mor vil ikkje på noen måte jeg skal reise, så det blir ikke annen råd, enn at jeg må være hjemme, det er forresten det tryggeste også.

Ja, nu må jeg visst slutte for denne gang. Mamma skal skrive litt også. Så vil jeg ønske deg og tante en riktig god jul!
Og lykke til med arbeidet i det kommende år!

Med hjertelig hilsen

Sverre vika

JORDMORA PÅ ESPEVÆR

Ved Brita Bergmål

For ei dame

INGA STØRKSEN

fødd i Bergehuset og

jordmor på Espevær i halvannan mannsalder

Frå eg kom til Espevær har eg høyrte mykje om "farmor". Det er svigermor mi som har fortalt om si svigermor med varme og respekt. Eg ville finna litt meir ut om henne og tok turen til Aldersheimen der Johannes Størksen og Anna Olsen, borna til Inga, og Ingeborg Størksen, svigerdottera, bur akkurat nå.

Johannes fortel at det han huskar best frå barndommen er bankinga om natta då dei kom og skulle henta jordmora.

Inga Størksen var fødd på Berge 18 juni 1882. Ho var dotter til Anders og Ingeborg Elisabeth som budde i Bergehuset som Bømlo Tur og Sogelag eig nå. I ungdommen arbeidde Inga ei tid i Haugesund og der tok ho jordmorskulen. Ei tid hadde ho jordmor-jobb i Suldal - ho snakka mykje om Suldal - fortel dottera Anna. Så fekk ho seg jordmorstilling på Espevær. Her trefte ho Johannes O. Størksen som ho gifte seg med i 1910. Dei budde først i Heljesvika, og der blei eldsteguten Olav fødd i 1911. I 1913 kjøpte dei den gamle husmannsplassen Nordre Gardvik frå garden som Johannes kom frå,

og bygde seg nytt hus i "Gardvikjo". Det året blei Anders fødd. Dei budde i "Gardvikjo" og fekk barn annakvart år. Anna i 1915, Johannes i 1917 og Ingebjørg i 1919.

Inga slutta i jordmorstillinga si for å vera heime hjå borna sine. Men mannen Johannes vart sjuk. Dei reiste endå heilt til Bergen til doktor. -Me kunne spart oss den turen - skal Inga ha sagt mange gonger, -for eg visste kva det var. Han hadde kreft og døydde i mars 1921. Anna Olsen, dottera, var då 5 år. Ho fortel at ho hugsar begravelsen - det var så stygt ver.

Inga vart enkje med fem born, eldste ti år og yngstejenta 1 år, nytt hus på eit småbruk med ei ku. I den tida var det ikkje trygd, verken enkjetrygd eller barnetrygd, så det var sikkert ikkje mykje tid til å sørgja. Inga fekk att posten sin som jordmor. Ho var flink og godt lika. Så dei ville gjerne ha ho. Eigentleg var ho jordmor berre for

Espevær, men det var ikkje sjeldan ho blei henta til Bømlo, heilt til Holme hende det ho var. Det var jordmor på Bømlo og, men ei tid

Inga Størksen

hadde dei ei som dei ikkje var så begeistra for og prøvde heller å få Inga. -Mor mi synst ikkje om det, fortel Anna og fortel om at ein gong i ruskaver kom dei i robåt frå Bømlø, plasserte "jordmoro" i ronjo og breidde over henne. Ho lurte på kvifor dei ikkje kom med motorbåt. Dette er tryggare, motoren kan stoppa den i dette uveret.

Inga må ha vore ei tøff kvinne. Ho rodde på Sundet og fiska. Til og med trollgarn sette ho sjølv.

Inga kunne vera borte i forretningar i fleire dagar, særleg når ho var nordover på Bømlø. Til å byrja med hadde ho tenestjente. Men då Olav var tolv år, fann dei ut at dei fekk klara seg sjølve. Anna fortel at Olav måtte ta seg av mangt; greia og fletta håret til søstrene, baka brød og mjelka kua.

Då Fyrvesenet sette opp fyrlykt i Norda Sundet, tok Inga på seg å tenna og sløkkja den. Det var nokre kroner å tena på det òg. Det var bru ut frå land med handre på begge sider. Fyrvesenet ville berre hatt rekkverk på ei side, men Inga forlanga på begge sider.

Når Inga ikkje var heime, var det ungane som måtte skjotta fyrlykta - og det var ikkje alltid like enkelt, fortel Anna. Snøa det, måtte dei pussa lyktaglaset med sprit så ikkje snøen skulle leggja seg på glaset. Elles var det å fylla parafin, og det var heller ikkje lett. Ingeborg fortel at Olav ein gong skal ha dotte på brua – men heldigvis fekk eg ein fot på kvar side av ein stakk

Inga var heldig som kunne gå tilbake til ein jobb då ho vart enkje. For kvar forretning jordmora var ute i fekk ho 30 kr og så hadde ho litt fast. Elles var ho levande interessert i alt som hadde med helse å gjera. På Espevær var ho mest som ein doktor. Hadde gutungane fått skrubbsår, var det Jordmora som sydde. Lurte folk på om dei skulle kontakta doktor, kom dei til Inga.

Nokon var jamvel litt redde for å snakka med doktaren – Meidell på Finnås kunne vera streng – men det gjorde ikkje noko frå eller til for Inga. Funksjonen hennar var i praksis Helsesøster, for ho hadde kontrollar og ho sette sprøyter.

Inga var med og starta Helselaget på Espevær i 1924 og var leiar i mange år. Laget hadde ei medisinkiste. Den var lenge stasjonert i "Gardvikjo" hjå Inga, før den blei flytta til Kaien.

Inga var med og skaffa til vegars den første "Sykekorga" (som dei nok seier på Espevær). Den var litt finare enn den som nå står i Bådehuset, fortel Rolf Nesse-mangeårig leiar i Helselaget. Den første sjukekorga gjekk med i brannen på Kaien i 1950.

Når Inga for rundt, såg ho at ikkje alle var like godt stilte med sengjklede. Helselaget skaffa både handkler og sengetøy som dei lånte ut til barsel. Anna huskar at det var kjekt å vera med og merkja på dette utstyret.

Inga Størksen var jordmor på Espevær fram til ho vart pensjonist. Det seiest at siste forretninga hennar var barnebarnet Lydia som er fødd i 1953. Ho har nok tekje i mot alle nålevande innfødde espeværingar over femti år, og nok ein del Sør-Bømlingar.

Då ho slutta i juni 1947, var det stor fest for henne i Bedehuset på Espevær. Men ho heldt fram som jordmor etter det og. Dei fekk visst ikkje søkjarar til Espevær jordmordistrikt.

Inga døydde i desember 1958. Dei siste åra var ho litt "tutlete". Då kom det vel fram litt av det presset og omsuta ho hadde hatt – ho snakka stadig om at ho måtta heim og sjå etter ungane sine.

Juletradisjonar

Ved Benthe Juell Lønning

LUCIA - TRADISJONEN

Den lengste natta i året er den 13. desember, frå gamalt av kalla solsnu. I Noreg har vi Lussitradisjon berre frå mindre delar av landet. Det heitte seg at den som ikkje var ferdig med alt arbeidet til jul, vart straffa av Lussi på ein eller annan måte. Frå gamalt av er nemleg Lussi ei vondkynd kvinne eller ein demon, men ho må og ha hatt funksjon som eit slags arbeidstilsyn. I Ryfylke er det ei segn som seier at Lussi gjorde armen til ei kvinne lam av di ho arbeidde med baking Lussi - kvelden. I vår tid står Lucia - feiringa til minne om Sankta Lucia, som tyder ljøs, etter svensk tradisjon. Det er vanleg at born ikler seg kvite klede og lysekrone på hovudet for å minna oss på kva som er i vente - nemleg feiringa av han som brakte ljøs til verda, JESUS KRISTUS.

ØLBRYGGING

Frå Snorre er det funne eit vers som kan illustrere at ein allereie på Vikingtida hadde tradisjonar når det gjaldt brygging av øl:

Ute på havet vil han drikke jul,
om han rår åleine, den kampfuse kongen,
og der halde Frøy's leik,
som barn var han lei av eldsvarme og
innesitjing,
av den varme kvinnestova
og dunfylte vottar.
(omsett frå islandsk)

Dersom ein i detalj legg saman alt som er

skrive om julemat av mjølk, kjøt, fisk og mjøl, så vil ikkje dette bli meir enn ein liten del av det som er nedskrive om ølbrygging. Dette kan forklarast ved at ølbrygginga var mannen sitt ansvar, og det er i det store og heile mannsida som har bore fram tradisjonane. Mennene skulle sørge for kornet (maltet), medan kvinnene skulle ta seg av sjølve brygginga..

I kristenrettane i eldre Gulatingslov, og tilsvarande i eldre Frostatingslov, er det gjeve påbod om samdrikke ved juletider mellom minst 3 bønder.

" - Dersom ein bonde bur avsides til, skal han bryggje øl som om han var med i eit samlag". Dette ølet skulle vera laga seinast ved helgemess 1. november. Det er fastsett strenge straffer for dei som ikkje følgde påbodet. Det er i same lova også gjeve påbod om at bonden og kona hans skal ha ei eiga ølgjerd som skal signast og drikkast julenatta. Det kan vera rimeleg å tru at samlagsdrikka er det som vi idag kallar hausttakkefest. Ølbrygginga mellom mann og kvinne ser ut til å vera julefeiring i heimen.

Ølbrygginga var ein sterk tradisjon som og må sjåast i samanheng med lovfesting. Juleølet kan idag kjøpast, men for mange, særleg i innlandsbygdene, held dei juleøltradisjonane i hevd den dag i dag. Solsnudagen var den mest uheldige dagen for brygging som tenkjast kunne, var ikkje ølet ferdig til solsnu, ville det slutte å gå. Aller helst skulle ein bryggje ølet på siste veksande måne før jul, då vart det mest av det. Det kan vel og hende at dei visste at dei måtte bryggje så seint oppunder jul for å få det til å vare.

OPSKOKA

Skokdrikkelaget var kvalitetsprøva. Det vanka vanry for den som ikkje hadde godt øl å framby. Dette var ei høgtid for seg, med faste reglar.

- Ein måtte ha skokdrikkelag
- Det skulle vera godt
- Det skulle vera sterkt
- Alle måtte seie noko om ølet etter tur, t.d. "det spenner godt dette".

Seremoniell drikking av juleøl må ha vore vanleg allereie i heidensk tid.

Det er ikkje nedskrive direkte, men ein reknar det for sannsynleg at dei første

skålene vart vigde til gudane Odin, Frøy, Njord og Tor Parallellslutning med tidleg kristen drikkeskikk gjer det naturleg å sjå ein samanheng mellom den heidenske ølvigslinga og den tilsvarande som kristenrettane gjev pålegg om. Frå Heimskringla er det fortalt om at Olav Den Heilage fekk høyre om ei stor blotsankome på gamal vis med minneskåler som var signa til æsene. Han vart arg og kravde forklaring hjå hovdingen Olve på Egg ved Steinkjer. Han forklara det slik at det ikkje hadde vore blot, berre julelag og sandrikkelag.....

Baking til jul

Teikning: Odd Engen

BOKSTAVSUPPE - STADNAMN Kor i all Bømlo er dette ?

VLHDNAO
KASTILEATV
THASLUEAS
MHNLBVMØEA
ØHSLEONMJE
FBTGLELSJEREE
ÆEEPRSV

JGFOLDRETERNU
GASOKAELNDN
TDGAPESNAEHESV
SIDEKVEI
ÅLKGALVA
DÅNVALNOSREGV

Småhistorier

Ved Kari Shetelig Hovland

Grisungar.

Ein gamal gardbrukar på Bømlo hadde både løe og fjøs, han tenkte her var god plass til å ala opp ein julegris. Drengen Nils skulle nettopp i dei dagar eit ærend til Os. «Du kjøper gjeme ein grisunge til meg, du, i same farten», sa gamlingen.

Bonden Ole Hauge på Os dreiv storvegjes med grisar, han hadde fleire purker med nyfødde ungar. Nils kjøpte to fine smågrisar, som han fekk i ein kasse. Kassen hala han med seg på bussen til byen, vidare til H S D kaien og ombord på rutebåten «Bremnes». Der sto grisane på dekk og kvein so hjarteskjerande av svolt og sjøsykje. I Rubbestadneset blei kassen hivd på land, og skubba inn i den tronge bussen til Langevåg. Det siste vegstykkjet køyrde Nils pargaset sitt i hjulbår heim til gards. Då var det midnatt. Gamlekaren hadde lagt seg. Men Nils måtte inn på kammerset til han, og fortelja om grisane og den lange reisa si. Ole Hauge hadde spurt kvifor dei ikkje laga grisungar sjølv på Bømlo, når dei hadde purker. «Det er ikkje nok med purker, då måtte me hatt råne og», svarte gamlekaren. «Men vi kunne jo bruka dyrlegen», meinte Nils. Då reiste gubben seg opp i senga, og braut ut i rame ålvoret: «Ka segjer du!»

Styggen sjøl.

Det var ein haustkveld uti 1930-åra. Anders låg i øyane for å få seg husfisk. Då fisken slutta å bita, og Anders drog inn snøret, tok det til å myrkna. Og mens han kava og rodde heimatt, la det seg ei skodda over hav og land. Etter at fisken var sløygd og båten fortøygd, blei det stummande myrkt. Anders bar den tunge fiskehonka oppover den bratte, tilgrodde sjøsvegen. Med eitt står det ein svart skapnad og stengjer vegen for han. I fælse og sinne gyv Anders på styggemannen. Dei slåst for livet. Styggen klarar og bit. Endeleg får Anders slite seg laus. Han kjem heim blodet og opprispa, med blått auga. Ja, soleis er det å vera i kast med styggemannen sjøl.

Seinare sa folk at det var ei klungerbuska som sto der midt på vegen.

Eg skyt.

Før i tida var det vanlegt her på Bømlo å ha børs, ikkje berre for dei som jakta på hjort i skogen. Her var rev å skjota på, og sjøfugl, kobbe og oter. Oteren treivst godt i den ville urda på sørsida av Roaldsfjorden. Jon var ein ivrig oterjeger, om ikkje han treffte so mange, støtt måtte han ut med børsa si. Kona vart lei av dette maset for ingenting, og ein dag sa ho: «Den oteren du får i dag, skal eg ha i buksa mi!»

Teikning: Micol Figuracion

Jon labba avgarde til Roaldsfjorden, og la seg på lur bak ein stein i urda. Og der kom ein svart oter stikkande fram. Jon sikta og skaut. Lykka var med han - oteren låg daud på flekken. Jon stappa skrotten i sekkjen sin og tok på heimveg. Han gjekk og mulla for seg sjøl: «Her skal du få i buksa di, konemor!» Komen til Gravplassbrekka, hadde det vorte stummande mørkt. Jon fekk auga på noko som blinka kvitt i bergveggen. Han stansa forstøkt og ropa: «Kven er det?» Inkje svar. Trollskapet ville berre tirra, det gjekk bort og kom fram, att og fram. Jon blei rasande, og truga: «Svar, eller eg skyt!» Trollet berre tagna. Då skaut Jon det midt i fleisen. Men det kvite blinka framleis, og stirde innimellom med eit raudt auga. Skot bit ikkje på troll. Jon

fælte, han kom seg heim i ein fart, gløymde både oteren og konebuksa.

Det blei sagt at fyrlykta i Raugholmane kunne kasta sterke strålar like inn til Kyrkjefjellet.

Laurdagskveld.

Det var haust og ruskever. Presten skulle ha sundagspreik i Vorlandskyrkja. Då tok han like godt ut om laurdagen i storbåten sin frå Finnås til Vorland, med dei fire sterke rorskarane. Det kvesste på med vinden. Dei blei både våte og kalde. Vel framme i Vorlandsvågen gjekk dei til gards, og var vel mottekne, fekk både mat og hus. Presten skulle liggja på det vesle kammerset bak stova.

Veret spakna utover kvelden, medan det myrkna. Anders på Vespestad etla seg ut, han var ung og lett på foten. Jenta hans låg vel og venta no. Anders gjekk og han sprang, endeleg nådde han fram til huset på Vorland. Her låg visst folk og sov, her var so stillt. Anders kjende seg fram langsmed husveggen til kammerset med det vesle glaset, det lirka han varlegt opp, det låg so lågt over bakken. Han skreva seg inn gjennom glaset på sokkaleisten, og sto på golvet. Steg for steg fann han fram til senga. Jenta sov som ein stein, hørde ikkje noko. Då la han seg opp i senga attmed henne, ho låg med ryggen til. Han ville vekkja henne varlegt, strauk henne so lett på kjaken. Då fekk han ein støkk i seg: Jenta hadde skjegg! Han kjende betre etter: Ho hadde langt, stritt skjegg! Og med det same braut ho ut i ein geisp og ein rap so kvasst og skræmande som hesteknegg. Då fælte Anders. Han var ikkje sein om å koma seg ut. Det kverna rundt og rundt i hovudet hans: «Hinmannen har tynt jenta mi og lagt seg på plassen.» Sundag morgon spurde presten om her var fant eller tjuvar ute og gjekk i bygda, han kjende noko ufjelgd i senga, og glaset sto oppe.

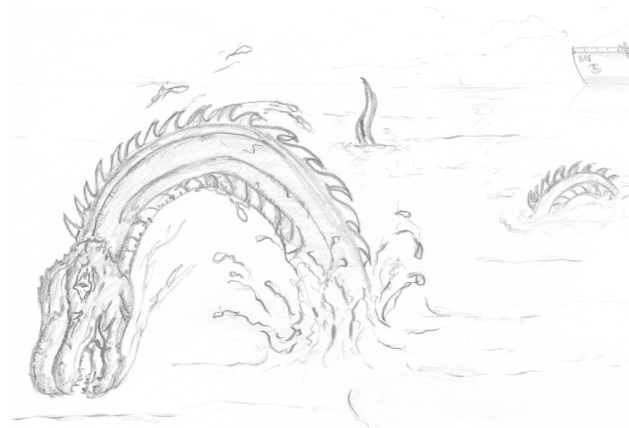
Bonden trudde presten hadde vore noko tung på ølet kvelden før.

Sjøormen

Det var ein fin, varm sommardag i 1950. M/K «Bas» av Espevær gjekk i rutefart mellom Oslo og Bergen. «Bas» var heime i Espevær i helgen, og skulle vidare nordover. Dei var 6 mann ombord. Skipper og reiar var Sigurd Tollevik.

Dei hadde nett runda Odno, då det dukka opp eit fælsleg uhyre av sjøen. Det var ein skapnad på same lengd som skuta, han før symjande langs skutesida i same farten. Skrotten låg i bukter som på ein orm, men hovudet sto høgt, det likna eit hestehovud, med gloande, illsinte augo. Den tjukke halsen var dekt med grøn-svarte skjeljar.

Ei god stund heldt sjøormen fylgje med skuta, medan heile mannskapet sto forfjetra og såg, dei trudde mest ikkje sine eigne augo, dei hadde aldri sett noko liknande. Dei 6 truverdige karane lova kvarandre at dette skulle dei aldri fortelja, folk ville tru dei var rusa eller galne.

Teikning: Micol Figuracion

Men i Oslo fortalde dei meklaren om denne hendelsen, og han ba Per Høst koma ombord. Per Høst fekk dei til å teikna og segja tydeleg ifrå korleis sjøormen såg ut. Han visste om fleire liknande skapnader, store og små, som stundom dukka opp og synt seg, i alle verdens hav. Seinare blei det fortalt at nokre Espeværingar som låg og fiska i Nordøyane hadde sett ein stor, fæl sjøorm. Dei blei livredde, og kom seg opp på ein holme og gøymde seg.

Jensa-Karen.

Langt vest på haugane oppfor Vespestadvågen bygsla Jens Ingemundsen eit jordstykkje i 1875. Han braut opp jord, bygde hus og løy. Her på Jensa-Tre budde han ilag med kona si, Karen. Dei hadde mange åkerfleckjer og slåtteteigar, skar mykje førlyng og ku-tare, dei fødte to kyr og ein smaleflokk. Jens dreiv småfiske og teinefiske. Om vårane låg han fleire veker i humra-hytta si i Nordøyane, då kom Karen kvar helg roande ut med mat til han. Då Jens døydde ca 1918, blei Karen buande her åleine på sine gamle dagar.

Ein vinter snødde det dag og natt i lang tid. Sume stader låg snøen laus og meterdjup, andre stader kasta vinden saman høge, harde fonner. To mann frå nabogarden gjorde seg klar til å gå ut og sjå om Jensa-Karen. Var huset hennar heilt nedsnødd? Dei kava seg fram steg for steg, i snø til livet, eingong glatt dei og eingong datt dei. Endeleg sto dei framme ved huset. Døra var låst. Dei banka på. Ingen opna. Dei banka hardare. Ikkje noko hende. Dei dundra på døra med ein stein. Nei, her var livlaust. Dei tok til å ropa. Låg ho daud derinne? Dei skulle til å bryta seg inn. Då med eitt fekk dei auga på ein fin røyk som krulla seg opp av skorsteinspipa. Og med det same hørde dei ein liten, knitrande lyd, det var kaffikverna som mol. «Jau, her er då

liv i henne, trollet», sputta dei, og tok på same vegen heim.

Seinare, då regnet hadde fore med snøen, var Jensa-Karen ute og leitte etter smalen. Ho råka på den forvetne nabo-kjerringa, som ville prata om det fæle snøveret. «Ja, der var jo to karar ute for å sjå til deg?» spurde ho. «Eg haurde det gaula og dundra på døra, men eg brydde meg ikkje te svara», sa Karen.

Nattevakt.

På garden Vestvik ytterst ved Kalavågsvågen var det i 1930-åra to ungjenter, Johanna og Marie, som hadde tyngste gardsarbeidet. Tunet og heimehagen ligg på nordsida av vågen. På hi sida av vågen strekk utmarka seg langsmed sjøen like sør til Odnamyle. Om våren tok dei til med torvspading. Frå tunet rodde dei tvers over vågen, her klatra dei opp den stupbratte Stegen til torvmyrane:

Stegamyro og Gamlamyro var utspadde, dei gjekk sørover til Odnahaugsmyro eller Botnamyro. Her sto torvskjeringa på i 5-6 dagar. Her var ikkje fast grasvoll til å volla torvet på, torvene blei hivd opp i bærer og bore bortmed dei turre haugane til turk. Når kyrne skulle på sommarbeite, måtte dei leiast inn til vågsbotnen på Kalavåg, og derifrå vestover på sørsida av vågen til Vestvik si utmark. Morgon og kveld måtte jentene kava seg ut og mjølka: ro over vågen, klatra opp Stegen med holk og mjølkespann og beinamat. Ein gong stumpa Marie i Stegen og fall på rygg med den fulle mjølkeholken so alt for på sjøen. Ilag med kyrne Rosa og Rødbles hadde naboane kvar si ku på beite, ialt var det 4 kyr i marka. Rosa og Rødbles kom alltid so fegne og tok imot jentene.

Men ein gong kom dei ikkje. Jentene ropa og kalla. Endeleg kom Rødbles åleine. Ho rauta og bura og ville ha dei med seg. Dei fylgde sørover til Botnamyro. Der stakk hovudet til Rosa opp or ei torvskor. No kom karane til og fekk berga Rosa, dei la henne på ei bære og bar henne bort under ein haug. Ho var kald og stiv og kunne ikkje stå.

Jentene måtte halda vakt over den sjuke kua. Johanna gjekk heim med mjølka og henta mat og klær. Marie sat og strauk og gnikka Rosa med grasdottar. Kuno pusta enno, men ho rørde seg ikkje. Timane gjekk. Det skya over og tok til å regna. Med regnet kom vinden, det piska på, so vått og kaldt. Stakkars Rosa, frys du no? Du lyt få trøya mi over deg. Me høyrer braket frå sjøen. No myrknar det. Her er so fælt. Eg sit her åleina. Kjære Gud, hjelp meg no!

Marie somna ikkje. Heile natta sat ho trufast og stridde for livet til Rosa. Men då sola rann, og vermde i lynget og blenkte i vasspyttane, då med eitt reiste Rosa seg opp og sto på beina, og tok til å gå. Dei fylgde henne heile vegen inn til vågsbotnen, og vidare heim. Der fekk ho kvila seg i fjosen, og styrkja seg med varm mjøldrykk.

GUNNHILD OG LARS VIKA

ERINDRINGER MED KOFFERT OG SYKKEL

Av Odd Engen

Det er mandag, snøen kom i dag.

På kalenderen er vi kommet til 12. november 2001, det er god varme i ovnen hos Gunnhild og Lars.

Gårdsplassen er hvit av snø og gradestokken ligger og skaper seg på -1 grad.

I stua er det dekket med besteservice på fin hvit duk. Her skal det nok bli kaffe å få. Jeg er ventet.

Gunnhild Hope, ble født på Grutle, 30.03.22. De var 7 søsken, og Gunnhild var eldst. Foreldrene var Emil Hope og Bertha Hjertnes (fra Hjertnesvågen).

Emil var fisker og gårdbruker. De hadde 3 kyr, 10 - 12 sauer, gris og høns.

Mormoren til Gunnhild, bodde hos dem på Grutle, hun hette Karen Hjertnes og døde 93 år gammel.

Lars Vika, var født på Vestre Vika 11.07.16. De var 2 søsken, Nils var eldst.

Foreldrene var Nils Vika og Malene (Malla) Tjong.

Nils var også fisker og gårdbruker. De hadde 2 - 3 kyr, 5 - 6 sauer, gris og høns.

Malla ble tidlig enke. Faren døde da Lars var 4 måneder gammel.

Morfaren hjalp dem så godt han kunne, men da Lars var 8 år døde morfaren og da måtte guttene trø til.

Det var ikke veg til Vestre Vika på den tiden.

Gunnhild og Lars giftet seg 20. juli 1946 og bodde 7 år i Foldrøyhamn, før de i 1954 bygde hus på et stykke, vest for Kyrkjefjellet, i Langevåg.

De fikk barna Marit og Bernt Emil.

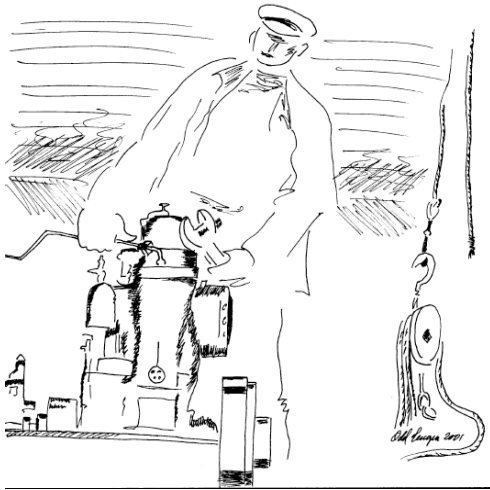
Ja så var det praten vår da. Hvem vil fortelle først?

Gunnhild får det travelt med noe på kjøkkenet, mens Lars sitter åpen som ei bok og bare venter på å få starte fortellingen ved ovnskroken. Det får bli han som starter, jeg er parat.

Min første tur på fiske, var i 1932. Da var jeg med et notbruk fra Vika, vi var nordover på silda, nord til Nautnes. De hadde kastet så kolosalt med sild der året før, men dette året var det null. 1000 hl til sammen. Det var flere lag som gikk i sammen, stasjonert på forskjellige våger, for å ta imot silda.

Som sagt, 1000 hl til fordeling på mange båtlag, det ble ingen ting. Bomtur. Da var vi 10 mann, bare på det ene fartøyet. Vi hadde en gavlabåt og to notbåter, en uten motor og en med motor.

Da vi kom hjem til Vika, var det noe sild ute i Nordøyane. Simon Eidesvik og Knut Vesterheim hadde vært med, og vi slo oss i lag med de to. Da fikk vi en 2 - 3.000 hl sild, og dermed så ble det nå et innkomme på 240 kroner til meg. Det ble ikke store ukebetalingen, men likevel, en kom nå ut med en netto.

Wichmann med «kaldtopp», pendelregulator og manuell reversering
Teikning: Odd Engen

Etter den tid var det å prøve å få seg arbeid. Jeg reiste til Haugesund og oppsøkte forskjellige rederier, jeg ville prøve meg til sjøs. Ikke tale om, jeg ble avvist alle veier og fikk ikke hyre. Da var jeg 17 år.

Men så var det en kar i fra Holme, som hadde vært kaptein hos Knutsen - rederiet i Haugesund. Jeg var da så frekk at jeg gikk til han og spurte om han kunne hjelpe meg. Der fikk jeg jobb.

I 1934 mønstret jeg på en båt som hette Nyhaug, en 6.000 tonner i fra Haugesund. Jeg mønstret på i Gøteborg, hvor båten hadde ligget på verksted. Derfra skulle den gå i ballast til Statene. Vi tok med 500 tonn sand på fordekket, for båten slo så kolosalt i dårlig vær. Det gikk 21 døgn fra Gøteborg til Baltimore i Statene. Det var ikke noen snartur. Så lastet vi i Baltimore og oppe i New York og gikk til Syd Amerika. Var innom Montevideo i Uruguay, og gikk opp hele La Plata floden opp til Rosario, i ei svær elv, der skulle vi laste linfrø. Vi var også i Buenos Aires og lastet noe. Deretter var det på tur nordover igjen, til New York. Da vi hadde losset ferdig der, lastet vi biler og bildeler, og gikk runden sørover igjen,

samme turen. På fordekket hadde vi nå en masse ukurante bildeler, som vi fikk beskjed om å dumpe i Atlanteren, på veg ut. Det var nå alt slag du skulle frakte på.

Bilene og bildelene leverte vi i Buenos Aires.

Runden gikk opp i La Plata floden igjen og laste linfrø, gikk deretter til Philadelphia og losset.

Sør-unden gikk med forskjellige typer stykkgoods til Buenos Aires. Gikk derfra litt sør langs kysten til en by som hette Bahia Blanca, der lastet vi maiskorn, gikk sør om Syd Amerika, gjennom Magelad stredet og opp til Tacoma på vestkysten av Amerika. Den maisfrakten som vi hadde da, brukte vi 30 døgn på, og enda ble denne maisen billigere enn den de dyrket i Statene. En kan tenke seg hva de som høstet nede i Argentina fikk betalt for maisen. Det var nok ikke mange kronene. Å du, å du, å du, altså.

Etter lossingen av maisen, gikk vi opp til en stor papirfabrikk, hvor vi lastet noe papir og et slags trevirke som ble brukt til takplater, det var skjært ut i tre. Deretter gikk vi på sør igjen gjennom Panama kanalen, til New Orleans, hvor trevirket ble losset. Det var ikke akkurat korte reiser nei.

Da vi var ferdig der, gikk turen over til Swansea på vestkysten av England, hvor vi lastet kull. Gikk derfra over til Montreal i Canada, hvor kullet ble losset. Da var hele båten skitten og fæl og rommet måtte spyles grundig før vi kunne lastet korn, som ble fraktet tilbake til England. Det ble tre turer i denne kull - / kornfarten. En gang losset vi kull i Bilbao i Spania og gikk derfra med en last av noe slag til London.

Jeg begynte på dekk, som dekksgutt, med 35 kroner måneden i hyre. Etter 8 måneder, var det en kar i maskinen som mønstret av, en smører. Da fikk jeg jobben hans og hyra økte til 80 kroner måneden. Det var svær betaling. Den jobben ble jeg i resten av tiden, jeg sto om bord der i 2 år. Vi var 24 mann om bord. Der hadde jeg det godt. Matforholdene var jo noe helt annet enn det jeg var vant med hjemmefra, mye, mye

Lars i maskinrommet på M/S «Bømmelfjord»

bedre. Det forstår seg. Jeg mønstret av i Rotterdam og reiste hjem derifra.

Jeg hjemme i 3 måneder, før jeg prøvde å få ny jobb, jeg måtte jo ut igjen.

Da fikk jeg jobb på en tankbåt som hette Hilda Knutsen, en stor tanker i de tider, på 14.000 tonn. Det var svære greier. Vi gikk mye på Statene, på Den Meksikanske gulfen og til Liverpool i England, inn i Middelhavet til Haifa, til Venezia og flere plasser. Den båten var jeg på i 3 år, like til krigen begynte.

Da krigen begynte, lå vi innlastet nede i Gulfen, i Port Arthur, derifra skulle vi gå til Frankrike med oljelast. Da gikk nesten hele mannskapet og sa opp. Det hadde vi anledning til, når det var snakk om å gå til et krigførende land. Det ble mye fram- og tilbakesnakk med rederiet, men det ble ikke noen løsning. Vi ble da enig med skipperen om at vi skulle gå med båten opp til Nordfolk, sør for New York, det var jo ikke noe nytt mannskap å få tak i. Der ventet det telegram med beskjed om at vi måtte gå til Kingstone i Irland. Vi sa da nei, ingen av

manskapet ville tørne til. Dermed ble det avmønstring på 24 mann i Nordfolk, da var de 11 mann igjen. Det var det ikke en mann å oppdrive, til nytt mannskap.

Flere av oss reiste opp til New York, der var det streik. Det var ikke mulig å få ny båt ut igjen, så jeg ble gående en måned før det løsnet, og jeg fikk påmønstring på en båt som hette Nueva Granada, Texas Oil. Den skulle ned til Syd Amerika til en helt ny oljehavn ved Panama, hvor vi lå 2 måneder og ventet på oljelast. Vi ble nå endelig lastet, og antok at vi skulle gå til Buenos Aires, men nei, vi fikk telegram som beordret oss til Spania. Til slutt så havnet vi i Bordeaux i Frankrike. Der var det ny avmønstring, krigen var da i full gang, det var rett før jul i 1939. Vi slo oss sammen og kom oss opp til Paris, hvor vi gikk i 3 døgn før vi fikk utreisepapirer og kom oss over til Antwerpen. Fulgte en gammel rutebåt fra Bergenske - rederiet, opp til Norge.

Jeg kom hjem rett før jul i 1939. Da var det jo vinter og jeg ble med Simon og de andre på fiske, på en båt som hette Pet, med

Frå venstre: Johan Eidesvik, Mathias Eidesvik, Odd Breien, Peder Eidesvik, Mathias P. Eidesvik, Knut Froestad, Andreas Strand og Lars Vika

snurpenot og saker og ting. Vi fikk noen kroner ut av det, men det ble nå ikke den store rikdommen. Vi begynte nordafor, ut for Øygarden og gikk sørover til utsiden av Karmøy. Dette var i 1940, før krigen begynte i Norge.

I 1941 begynte jeg på skole i Bergen. Gikk der i 2 år, på fagskolen og maskinistskolen. Etter fullført skoleutdanning, begynte jeg i 1943 på Rubbestadneset, på Wichmann motorfabrikk og der var jeg i 7–8 år.

Så begynte jeg på fiske igjen. Jeg dro ut med Mattias og Simon og de andre. Først fraktet vi en båt som hette Vigdar. Deretter kjøpte de Bømmeløy, den var jeg med. Deretter kom de med Bømmelfjord, kvalbåten, og den ble jeg om bord i, til de solgte den.

Da hadde jeg vært på fiske i 10 år, med fraktfart, Islandsfiske og vinterfiske. I den tiden tjente vi veldig gode penger.

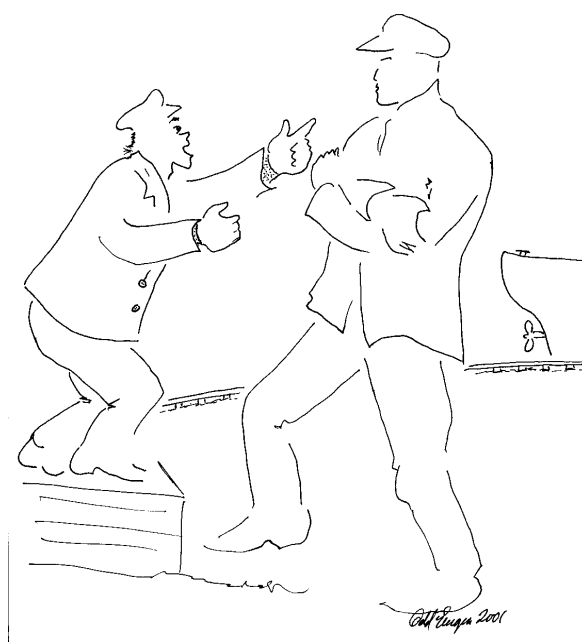
Da Bømmelfjord ble solgt i 1960, begynte jeg på Wichmann igjen, og reiste som

reisereparatør, land og strand, alle veier. Det var oppkjøring av nye motorer og alle slags reparasjoner. En vinter var jeg 7 uker på sammenhengende reisearbeider, i fra Vesterålen til Vardø i øst, og bare grov i dritt og gamle motorer og bodde i koffert. Denne turen visste jeg ble lang, for da var det en masse motorer som skulle repareres og kontrolleres. Jeg begynte ute i Vesterålen, dro videre til Harstad, Tromsø, Skjervøy, Hammerfest, Honningsvåg, Mehamn, Båtsfjord, Vardø og Vadsø. Da hadde jeg ei liste over alt som skulle kontrolleres, og så var det å ordne seg selv og ringe rundt. En måtte få det til å passe at de var inne når jeg kom på plassen, fra den ene båten til den andre. Alle måtte de inn til et verksted eller en egnet plass, for som regel så måtte jeg rive ned hele motorene.

Mange av motorene hadde i denne perioden en feil fra fabrikken. Under sylindren nede, lå det en svær kopperring, og under toppen oppe, lå det også en svær kopperring. Med disse kopperringene, regulerte en kompresjonsrommet i hver

enkelt sylinder. Da viste det seg, at mellom toppen og sylindere kunne det forekomme at det lå 2 kopperringe oppå hverandre. Det gikk bra bare ei lita stund, så brann de opp, og så blåste han ut. Da var det til å rive ned, det måtte ikke være mer enn en kopperring. For å regulere dette, ble hele sylindere hevet og det ble lagt flere ringer under, nede på sylindere, for å få det til å passe med en ring. Var motoren firesylindret, så ble det litt av en jobb å lette alle sammen. Vi måtte løse veivlagene nede, slik at de fulgte med sylindere opp. Da slapp en å dra stempelet ut, når en hadde fått regulert ferdig. Det første jeg gjorde, var å legge et mål under toppen og målte kompresjonsrommet, det skulle ikke være mer enn 1,4 m.m. klaring mellom stempel og topp, når stempelet var helt oppe. Dette var motorer som var produsert over en 2-4 årsperiode. De fleste var firesylindret motorer på ca. 200 HK, som sto i fiskebåter. Trangt og elendig var det som regel å jobbe nede i disse maskinrommene.

En tur gikk til Bodø på en av bergingsbåtene, hvor det sto en Wichmann motor. Derfra gikk turen til Harstad hvor det var kommet inn en båt med ødelagt motor. Det hadde vært eksplosjon i den ene sylindere og denne eksplosjonen var så kraftig, at den hadde revet boltene ut av blokk og toppen var dradd opp med de svære boltene. Skipperen som eide denne båten, var ikke god å møte. Han mildest talt raste. Det var ingen andre enn meg å kjeft på. Jeg fikk alt, og det var ikke lite. Båten var en liten kutter og han hadde mannskapet om bord, de dreiv etter blåkveite. Hva skulle han nå gjøre? Jeg måtte ringe til fabrikken og forklare hvordan dette lå an. Da sa de, at det lå en annen båt i Harstad som skulle montere en akkurat samme sort maskin, og at jeg måtte kontakte han og spørre om jeg kunne få flytte den maskinen over på denne kutteren. Det viste seg at de hadde fått den nye motoren i rommet, men den var ikke montert enda. Denne båten hadde de dratt opp på slipp og da viste det seg at det var kullfyring i botten på båten, så de måtte til å skifte en hel del med plank. Jeg måtte til å forhandle. De tettet igjen midlertidig i

Teikning: Odd Engen

botten. Fikk båten på sjøen, slik at de kom under en krane på et verksted i havna og fikk løftet motoren opp av rommet. Den ødelagte maskinen måtte vi løsne og dra fram i rommet slik at vi fikk den nye ned og den ødelagte opp. Det ble ikke 8 timers dag, nei. Skittent og fælt var det. Den nye motoren kom på plass og vi startet opp. Da ringte de fra Wichmann og sa at jeg ikke skulle slippe denne karen fri, for han hadde ikke betalt den første motoren enda. Dette måtte jeg overbringe, du kan tru han raste. Jeg gav han beskjed om at jeg ikke kunne gjøre så mye med dette. Hvis han ikke betalte, ville han bli tatt av politiet så snart han kom til kai igjen, og da ville han bli låst fast. Anmeldelse fra Wichmann ville komme. Han hentet en agent for Wichmann, en som bodde i området, om bord og det kom ei flaske brennevin fram og saker og ting. Nå skulle de prøve å overtale meg på en eller annen måte. Bare gjem flasken, sa jeg, det stoffet interesserer meg ikke. Etter noe akedering, ble vi enig om at jeg skulle gå med han og prøve ut nymotoren skikkelig. Vi skulle gå til en plass som het Steinesfjord på vestsiden av Senja, hjemplassen hans. Det gikk fint, motoren fungerte som den skulle. Nei, nå gikk kutteren godt, sa han. Trudde han. Dette var

en liten kutter, og hvis du skulle ut av styrehuset og ned på dekk, så måtte du ha støvler. Båten dro hele bakenden under, når han gikk på full fart. Hjemme hos han fikk jeg stelt meg og badet og klargjorde meg for å reise til Bardufoss og ta fly videre sørover. Han førte meg inn til en plass hvor det gikk buss inn til flyplassen. Da jeg skulle gå på land, kom han med et papir og sa at jeg kunne gå i Tromsø fiskeribank, og heve 70.000,- kroner. Det var betalingen for den første motoren. Du og du, ja du snakker. Det var ikke bare reparasjoner som skulle gjøres, du måtte også være innkrever.

I mellom turene, hendte det at jeg var hjemme noen uker, men plutselig så kom det lynbeskjeder. En gang så måtte jeg inn til Nordtveit inne i Bjørnefjorden, det var en ny båt som skulle prøvekjøres. Den hadde en 3 sylindret Wichmann AC. Jeg var så vidt kommet hjem og måtte bare få med meg nye klær. Dette var en fredag kveld. Jeg ble med en skyssbåt fra Rubbestadneset, den gjorde 20 mil. Det ble sent på kvelden før jeg kom fram og måtte med en gang klargjøre for prøveturen. Regulatoren måtte ordnes først, det var ikke kjede på og det ble til å arbeide hele natta. Tidlig på lørdag morgen kom vi oss ut på prøveturen.

Det var ofte sånne snare beskjeder en fikk. En gang skulle jeg dra til Gledesholm, i nærheten av Gøteborg. Jeg kom til flyplassen i Oslo, og der ropte de meg opp, det var telefon. Jeg skulle reise til Godtland i Østersjøen i stedet. Der lå det en båt som hadde brekt trekkstanga i akslingen, han hadde gått i isen. Da var gode råd dyre, jeg forstår ikke hvordan jeg klarte meg med penger, men jeg tok nå fly til Stockholm og byttet fly videre til Godtland. Dro ned til sjøen og måtte leite etter båten. Trekkstang ble låst og vi gikk i ei råk i isen, sørover Østersjøen, til en plass som hette Hasselø. Der var det slipp, så jeg kunne få ut trekkstanga, i bitende kulde. Det var ikke ønskejobber, det er sikkert.

Når jeg var hjemme på Bømlo, var jeg på reperasjonsarbeider på fabrikken. Vi var 4 reisereperatører, Haldorsen, Vik, Børøy og jeg. En gang ble jeg sendt til Sande i

Vestfold, til en båt som hadde ødelagt propellen og knekt trekkstanga. Der og var det is og kalt og fælt. Da jeg kom om bord, lurte de på hva vi skulle gjøre. Det var bare til å låse propellen i stigning forover, vi kunne ikke redusere. Deretter skjøv vi trekkstanga akterover slik at stigningen sto forover og virket som en fast propell. Deretter låste vi propellen. Men på toppen av alt, lå det en liten taubåt der som hadde ødelagt maskin, den måtte vi også ta med oss på slep til Sarpsborg. Det bar ut gjennom Oslofjorden i is og vi kom oss nå omsider til en dokk nær Sarpsborg, det var en flytedokk. Der var det bitende kalt, så den jobben var just ingen fornøyelse.

En gang ble jeg sendt til England, til Bristolkanalen. Jeg reiste med fly til London og skulle ta toget vestover til Bristol. Men så skulle denne båten ha noen reservedeler, og dette hadde blitt pakket ned i en tung kasse som var spikret igjen. Denne store, flate trekassen måtte jeg ta med meg som reisegods. På flyplassen fikk jeg utlevert min personlige bagasje, men den svære kassen var ikke med. Jeg hadde jo papirer på den og til alt hell så traff jeg på ei dame som snakket svensk. Jeg var ikke så stø i engelsk, og så ikke helt lyst på dette. Da viste det seg at denne reisegodskassen min, var registrert som vanlig gods, og lå inne på godsterminalen. Damen ordnet opp for meg og jeg fikk ut kassen. Dro den med meg til en drosje som sto utforbi, jeg skulle jo rekke toget. Den drosjeturen gjennom London er det værste jeg har vært med på. Det var det groveste, i venstrekjøring og alt det der. Han råkjørte for at jeg skulle nå hurtigtoget til Bristol. Det var på sekundet at vi kom til jernbanestasjonen. Drosjen hadde ikke før stoppet, før de tok ut bagasjen i alvorlig fart, heiv den inn i toget og skjøv meg etter. Det gikk bra det også, jada. Togreisen til Bristol gikk også raskt unna. Jeg skulle litt forbi Bristol til Amond, så jeg måtte vente litt på stasjonen før det nye toget ble satt opp. Der snakket jeg litt med betjeningen som var veldig greie. De tok alt jeg hadde og satte det inn på det rette toget, og ba meg gå å drikke kaffe. De skulle komme å varsle når toget skulle gå. De fikk 2–3 shilling i driks og da var de fornøyd. Det var alle tiders

folk. Vel framme, fant jeg ei sekkehjulbåre som jeg ba om å få benytte, til å få denne tunge trekassen med til havna hvor båten lå. Mannen på stasjonen var lite villig til å låne fra seg hjulbåra, men jeg sa at jeg måtte ha den for å komme videre. Til slutt gikk det nå i orden og jobben ble utført.

I Esbjerg i Danmark, skulle jeg om bord i en båt fra Island, som lå der. De skulle ha stempelsjau og reingjøring. Hele gjengen gikk på fylla og det var ikke en eneste mann som hjalp meg. Helt puttende alene, hvor jeg skulle av med topper og stempler, se over lagrene og alt det øvrige. De gikk på land da jeg kom. Der drakk de, hadde med seg kvinnfolk, og levde herrens glade dager mens jeg jobbet. De enset ikke hvor lang tid jeg brukte på jobben. Om de måtte ligge 3-4 dager fra eller til, brydde ikke de seg om. Huff a meg.

Jeg begynte på ferga Samband, Langevåg - Buavåg over Bømlafjorden, i 1966. Var der til jeg gikk av for aldersgrensen i 1980, 62 år gammel. Jeg fikk sparken. Sertifikatet som jeg hadde den gang, var ikke stort nok, så det måtte fornyes i Haugesund, årlig. I 1980 kom det ny sjef i Haugesund og han nektet å fornye sertifikatet. Det samme sa de i Oslo. Noen måneder senere, ble disse sertifikatene utvidet, til at jeg kunne ha gått med en motor på 1000 HK. Samband hadde snaue 300 HK. Forstå det den som kan.

Nei, nå må vi få Gunnhild ut av kjøkkenet. Det var farsdag i går, hun har nok noe på lur der ute. Klokka har blitt 19.30 alt, så vi må vel snart slutte av praten for i kveld. Men først må Gunnhild få fortelle litt om livet sitt.

Jeg begynte som hushjelp alt før jeg ble konfirmert, hos lærer Hermansen på Lykling. Hun var der helt til jeg fant henne, skyter Lars inn. Der var jeg i nesten 7 år. Jeg var vel 15 - 16 år da jeg begynte der og sluttet som 23-åring. De hadde ei lita jord. På den tiden var guttene deres ut i krigen. De hadde telefonstasjon, så det ble mye springing med telefonbeskjeder. Jeg gikk med bud til alle de andre folkene som ikke hadde telefon. Utenom Hermansen, var det bare handelsmannen som hadde telefon.

Han hadde nr. 1. Litt senere fikk slakteren også telefon, men noen flere var det ikke. Det ble også mye leilighetsbeskjeder. Hvis vi så den eller den, så måtte vi fortelle så og så. Når sjølfolket ikke kunne sitte i telefonen, måtte jeg overta. Jeg satt mye i telefonen. Jeg hadde alt husarbeidet og måtte dessuten være med på stølen. Stølen lå mellom Lykling og Våge. Om sommeren gikk kyrne løse her, og måtte melkes og ha ettersyn. De hadde 2 kyr, noen smale og 8 - 10 høns. Vi satte både poteter og korn, og var selvforsynte under hele krigen.

Teikning: Odd Engen

Hermansen og jeg, rodde til Gjerdavågen, på Bremnes, hvor det var mølle og vi malte kornet og fikk mel, havregryn og forskjellig igjen.

Dette var jo under krigen, så jeg måtte være med å spa torv og hogge ved. Jeg og mannen på garden, var ofte i skogen og hogde ved. Det var forskjellig å maske med, både som hushjelp, og litt som dreng. Jeg hadde det veldig godt på Lykling og var der nesten helt fram til jeg giftet meg med Lars. Hermansen hadde råd til å ha hushjelp, med innkomme fra både lærerstilling, telefonstasjon og jorda. Jeg gikk også på skolen for Hermansen, i sin tid, så jeg kjente han fra før.

Mesteparten av ungdomstiden min hadde jeg der på Lykling. Det var mer unge folk der da, enn det er nå. Vi hadde et lag, som

hette Mållaget, på skolehuset, oppe over gymnastikksalen. Der hadde vi leikarring og hadde det riktig kjekt. Vi danset i ring, for det meste ringdanser og sangdanser.

Det var ofte utflukter på Siggjo. Vi hadde et blad som hette Siggjotoppen, det ble i sin tid stiftet på toppen av Siggjo. Dette bladet var det Mållaget som gav ut. I bladet skrev vi forskjellige vitser, fortalte om hverandre og gjorde all slags fanteskap. Hadde du vært ute med en gutt, fikk du omtalen av de andre i bladet. Bladet var bare for bygda, og laget var vel å regne som et ungdomslag.

Vi dro nå ikke så langt av gårde, ikke lengre enn med en sykkel, og da var det til å sitte bakpå.

Ifra Bømlø til Rubbestadneset på den tiden, var det 30 grinder. Når jeg syklet med Lars, hoppet jeg ofte av sykkelen og gikk imellom grindene mens Lars syklet, før det var noe vits i å hoppe bakpå bagasjebrettet igjen.

I 1946 giftet vi oss og flyttet til Foldrøyhamn og senere til Langevåg, men det får vi snakkes om en annen gang, for nå må vi ha kaffe.

Ja, det ble nå ikke så lange praten med Gunnhild dette, Lars hadde jo ikke vett på å stoppe i tide. Ja, og så var det nå det som skulle gjøres på kjøkkenet, da.

Vaflene og swissrullen spiste vi med krem og syltetøy, så når jeg omsider kunne ha tenkt meg et stykke med herlig

Gunnhild og Lars giftet seg i 1946

sjokoladecake, måtte jeg si stopp. Det var nå dette magemålet, da.

Men vi pratet litt om mat, mens vi spiste og drakk kaffe. Gunnhild og jeg ble enig, om at hun skulle skaffe meg noen gode, gamle oppskrifter neste dag. Matoppskrifter hører nå hjemme i det første julehefte til Tur og Sogelaget. Det var vi skjønt enige om. Både Gunnhild og Lars vil gjerne fortelle mer om livet sitt, og vi ble enige om at jeg snart kommer på nytt kaffebesøk. Det skal lages julehefte til neste jul også. Dette var kjekt.

OPPSKRIFTER:

LEFSER FRA GAMAL TID.

*Oppskrift hadde dei sikkert ikkje, dei laga av det dei hadde:
Skumma mjølk, sikta rugmjøl og kveitemjøl. Dei baka tynne leivar og røna dei med mjølk
og kanskje eit egg. Desse lefsene fekk ein fin gul farge, men dei vart svært seige.*

LEFSER.

DENNE OPPSKRIFTA ER OGSÅ FRA GAMAL TID, MEN SVÆRT GOD.

*1 ltr. Surmjølk (no kefir), 2 –3 ss sukker, 2 ts hjortesalt, 2 ts natron, 1 ss edikk, 30 gr
gjær, litt salt, 100 gr smør og mjøl til passe deig.
Lag emne om kvelden og set dei kaldt (no i kjøleskap), til neste dag.
Lefsene er lette å baka.*

NATRONSKAKER.

*Natronskaker var mykje brukt før i tida.
Dei vart laga av sur mjølk, natron, litt sirup og mjølk til passe mjuk deig, som dei baka
ut til kaker og steikte på hella.
Dei brukte smør og sirup oppå.*

MOR BAKA BRØD.

*Då bruka ho kald veske av 1,5 ltr skumma mjølk og vatn, 1/3 hg gjær, litt salt, sammalt
kveite og kveitemjøl.
Dette vart sett lunt natta over og brøda vart steikte i omnen medan middagen koka, for
å utnytta varmen.*

FLATBRØD.

*1/2 kg byggmjøl, 1/2 kg sammalt kveite, 1/2 kg fin rug, 1 - 2 ts salt og 1,3 ltr skumma
mjølk, eller vatn.
Ha byggmjøl, kveitemjøl og salt i ein stor bolle.
Lag ei grop i midten av mjølet.
Kok opp mjølka eller vatnet og hell det i.
Rør til det blir ein tjukk graut.
Tilset meir mjøl om nødvendig.
Dryss over mjøl og dekk med eit klede.
La det stå kaldt til neste dag.
Kna resten av mjølet og rugmjølet, til det blir ein passe fast deig som er god å kjevle ut.
Kjevle ut store, tynne leiver og steik dei på ikkje for varm helle, til det er heilt sprøtt og
har lys, brun farge.*

**

Vedrørende boka om frakt-og fiskebåtane i gamle Bømlo kommune

Ved Einar Kallevåg

Bømlo er ei øy og ein kommune, som er svært rik på historie. Denne historia er vi alle forplikta til å ta vare på. Her fann vi grønstein som var ein viktig resurs då vi laga verktøy av denne steinen.

På Moster fann vi kalk, og på Lykling fann vi til og med gull.

På Rubbestadneset sette ein i gang med å laga motorar. Etterkvart som desse motorane blei utvikla, viste det seg at nettopp desse motorane føydde seg inn blant verdens beste dieselmotorar. Desse Wichmann motorane blei svært viktige for fiske- og fraktfartøya våre, og ikkje minst for bilferjene våre. Vi som er godt vaksne, og minnst 20 - 30 - 40 - 50 - og til sist 60 hk på ein sylinder, vi stoppar opp og lyttar til ein slik motor i dag.

Vi er så heldig at vi har folk i bygda vår som har tatt vare på nokon av desse motorane;

nemleg Eidesvik Motormuseum.

På 1900-talet har vi hatt over 400 frakt- og fiskebåtar, og det var båtar som var heimhøyrande i gamle Bømlo kommune, og var merka med bokstavane H – BO.

Vi er 4 – 5 personar som har stor interesse av å samla foto og opplysningar om desse gamle båtane. Etter kvart blei det så pass mange fotografier at vi følte dette måtte delast med bygdefolket, og elles alle andre som er interessert. Bømlo Tur- og Sogelag blei kontakta med tanke på å laga ei bok. Arbeidet med boka er for lengst komen i gang, og me ber med dette på det sterkaste at alle som måtte ha gamle fotografier, og sit inne med opplysningar, låner ut slike ting. Det kan bli av stor betydning for oss, uansett om de måtte synast at det er verdiløst for boka. Foto eller andre opplysningar kan leverast til Sogelaget v/Norvald Nytveit eller Einar Kallevåg.

M/K «Peto»

Odd Sønstabø fortel

Av Normann Larsen

Eg var 16 år gammal den sommaren eg gjekk om bord i snurparen «Ryving» fra Åkra, og var med den til Island i fire sesongar. Vi var til saman 20 mann om bord, og 12 av oss låg framme i lugaren. «Ryving» hadde stim-maskin og stim-vinsjar, som blei drivne av stim-kjele som vi fyrte med kol.

På den lange turen til Island hadde vi ekstra kolbing på dekk, slik at vi fekk etterfylle bingane i maskinen etter behov. Men vi måtte alltid følgje med veret slik at «bakstene» i maskinen (kolbingane) var fulle i tilfelle det blei dårleg ver. Bingene blei etterfylte via luker i dekket, og kunne ikkje opnast i dårleg ver. Det var to av fiskermannskapet som hadde fyrbøtarhyre for å skuffe kol under overfarten til feltet, etter som det gjekk mye kol ved full fart.

«Ryving» hadde plass til 500 tønner. Dette var lite i forhold til dei større båtane, men vi fiska i lag med «Anna Ho», fra same rederiet som lasta 6000 tønner. Vi overførte fulle tønner etter behov, og fekk tomme tilbake. På samme måten var det med bunkersen (kolet) som vi også fekk overført etter behov. Kolbingen vår var som regel tom ved ankomst på feltet. «Anna Ho» var også stimskip og hadde styrehus midtskips. Akterrommet var fylt med kol. Kolet blei heist over til oss i hektolitermål, så det var mye tungvint ekstra arbeid for å halde maskineriet i gang. Vi kunne ha fått ombord forsyningar på Island, men det hadde bydd på ekstra hamneutgifter og dyrare kol. Når vi gikk tomme for ferskvann, var det å finne ein bekk eller foss på ein avsides stad og ro i land med doryen full av tomme tønner og ause desse fulle med vatn. Deretter måtte vi hive desse ombord med vinsjen og tømme ned på vanntanken.

Ute på feltet var det «basen» som stod på brua og speida etter silda, som viste seg som brune flak med små krusingar på vatnet. Når «basen» hadde oppdaga ei åte, var det å

komma seg i doryane som hang klare ved sida, og ro ut mot sildestimen, med halve nota klar i kvar båt. Så var det å finne ut kva veg silda seig, og ro kvar vår veg mot siget og rundt stimen. Da var det alltid spennande om silda haldt seg i nota, eller om ho stakk ned før vi fekk snurpa nota saman. For fekk vi silda i nota, var det å få torka ho opp slik at vi fekk håva silda ombord i bingane på «Ryving», og begynne nippinga og saltinga. Men det hende ofte at silda ikkje viste seg, eller at ho stakk før vi fekk ringa ho inn. En dag vi hadde hatt 7 bomkast, var vi temmelig utslitne. Ja, du veit det slit litt ekstra å hale på tomt bruk ein heil dag utan og få fangst i det hele tatt. Men om kvelden, etter at silda hadde søkt seg, og dagen var øydelagt for oss, fekk vi beskjed om å komme over på «Anna Ho» for å hjelpe til etter at dei hadde fått eit storkast og fylt opp alle bingene både forut og akter. Ja, for etter som vi fiska i lag, var det berre å setja oss over, og der stod vi hele natta og nippa og salta på sild, for så og bli overførde tilbake om morgonen for og ta ein ny runde i doryane.

Etter ein 10 vekers tur, var vi heime igjen, og da var det å vente på at dei svenske sildekjøparane skulle by på silda. Silda kunne stige med 1 kr dagen for kvar tønne, så det var ikke alltid godt å vite for reiaren når han skulle selje. For når tomme tønner ble kjøpt for 3 kroner stykke, så var det mykje å tene på og ha is i magen og vente. Men han kunne også vente for lenge, slik at prisene gjekk nedover. På den måten kunne vi få mindre betalt for fangsten. Ja, eine året måtte vi levere til guano ettersom det ikkje var kjøparar til silda, og da fekk vi ingenting.

Første sommaren tente eg 200 kr, som eg fekk då eg gjekk i land, pluss eit oppgjær på 1200 kr. Dette var mykje pengar den gongen. Men dei andre åra varierte lotten fra 500 til 600 kr.

Ole Kristoffer Thompson

Ved Solveig Vespestad

Frå venstre: Gurine Nilssen, Ole Thompson og Bertine Vespestad

Ole var fødd på Vorland 4. november 1900. Foreldra var Inger og Hans. Inger var frå Vorland der dei busette seg, medan Hans kom frå Lyngholmen i Sveio Kommune. Dei var mange sysken.

Gutane reiste til Amerika då dei vart vaksne, og dit var det Hans reiste. Han var på båtar og hadde forskjellige jobbar, og var med då Panamakanalen vart opna. Det oppstod mange farlege situasjonar, men han var dyktig og ured. Heime var det Inger og borna som arbeidde med garden, med leigd hjelp til ymse tungarbeid. Ole var yngst og

hadde tre yngre systre. I daglegtale var det helst Ola som vart brukt.

Vinteren 1918 gjekk han på Framnes Ungdomsskule og i 1986 var han tilbake etter 68 år, og det vart ei stor oppleving for han. Ekstra stort var det å få møta ein medelev, ei dame på ca. 90 år.

I byrjinga av 1920 - åra reiste Ola til Amerika og der var han i mange år. Først arbeidde han på farm, og seinare var det sjøen og seglbåtar som vart arbeidsplassen hans. Ola var ein seglar av beste slag, men

det kunne vera tøft mange gonger. Dei sat ofte på utsida av båten, og dei måtte klatra til topps i mastra (Ola var her toppseglmann og mastra var 168 fot høg), men han hadde ikkje høgdeskrekk, så det gjekk bra. Det største var då dei var med i kappsegling over Atlanteren. Her kappsegldde han med den gamle engelske kongen Georg den 5.

I 30 - åra kom han heim til Bømlo, han vart gift med Maren Vestvik, og dei fekk ein gut som dei kalla Ivar. Han bur i Seattle, U.S.A., og var heime ein tur i september i år. Ola og Maren kjøpte Leite - jorda og bygde hus der. Det var naboeigedomen til barndomsheimen hans. I 50-åra vart Maren sjuk og eigedomen vart seld i 1953, men dei hadde huset framleis. Ola reiste på fiske om vintrane og elles i fraktfart. Han tok også malingsjobbar og anna arbeid.

Om sommaren var han i Oslo på seglbåtar, først hos Thorvald Johnsen jr. og seinare hos Leif Høegh. Han hadde ein matros med seg og det var gitar frå Bømlo, så det er mange herifrå som har hatt seg ein eller fleire turar på Oslofjorden. Ola var på segling til han var 84 år. Maren var då komen på aldersheimen, og med stor innsats frå personalet, fekk ho vera der til ho døydde i 1985. Ola var så og seia kvar dag på besøk og i alt slag ver. Han lika sang og musikk, han var med i kor og spela mandolin i musikklaget i mange år. Han hadde eit godt humør og kunne fortelja som få. Dessutan hadde han lett for å koma i kontakt med folk. Ola hadde kjenningar i mange land, og det var ei stor bunke julekort han skreiv kvart år. Elles likte han godt å treffa slektningar i Sveio og Sunde,

me hadde mange kjekke turar dit. Ola døydde våren 1987, og eit langt og innhaldsrikt liv var til ende. Kona til Ove Høegh kom heilt frå New York for å ta del i gravferda hans, og la ned krans frå både reiarlaget og seg sjølve personleg. Ho var etterpå med heile tida under minnestunda på bedehuset. Saknet er stort etter han, men eg sit att med mange gode minne om ein kjær onkel Ola.

HISTORAR OM OLA THOMPSEN.

Høegh hadde ein seglbåt som heitte Santa 2. Der hadde første mann på på månen vore med saman med Ola Thompson. Dette er som vi alle kjenner mannen ved namn Armstrong. Ola fekk julekort hos denne så berømte mannen.

Av mange ting som kan nemnast om Ola, så kan eg og fortelje at han kunne stupe frå 20 -meteren.

Ein gong Ola var på veg til Mellom-Amerika, kom dei ut for ein stor storm. Alle mastrane brakk, og alt som var over dekk, vart slått over bord. Alle som såg dette, rekna med at dette var eit dødt skip. Ein mann gjekk opp og vifra med eit kvitt laken, og dette gjorde ein annan båt merksame på dei. Framleis var det eit forrykande uver, og kapteinen ville ikkje beordra nokon til å ta imot sleparen. Då melde Ola seg frivillig og sette fast. Såleis kom dei seg velberga til lands.

En Britisk Jul

Av Colin Grover og Ruth Mallinson

Jeg var 44 år gammel da jeg for første gang opplevde en norsk jul og jeg var veldig overrasket over forskjellene i julefeiring mellom de to landene.

Jul i Storbritannia har, i senere år, blitt veldig

kommersialiserte og fordi de fleste gift kvinner er i full arbeid, har mat produsentene funnet en meget mottakelig markedet for "ferdig" varer, inkluderte, men ikke begrenset til, mat og jule varer. Selv når man tar hensyn til dagens ønske om "fiks ferdig jul" forberedelser, er det

fremdeles store kulturelle forskjeller de to land imellom. Jeg vil sammenlikne liv i Norge med de moralske holdninger osv. som fantes i Storbritannia for 30-40 år siden.

Med å ta et tilbakeblikk til min egen barndom og beskrive en typisk jul fra den periode, får dere et lite innsikt i de forskjellene i juletradisjoner jeg har oppdaget!

Jul forberedelser begynte rundt slutten av november da mor bake julekaken og lagde jule"puddinger" - Disse inneholder hovedsakelig alt som moderne ernæringsfysiologer advarer oss mot: sukker, smør, biff talg, mørk sirup, og i tillegg flere litt sunnere ingredienser som tørkede frukt, sukkat, Guinness øl, brødsmler, osv. Ingrediensene for både kaken og puddingene var blandet i store plast bøtter (en for hver oppskrift). Kaken ble bake i circa 8 timer og puddingene dampkokte i circa 4 timer. Før pudding formene var fylt (mor lagde alltid nok til familien og venner!), blandet hun en gammel sølv "sixpenny" mynt i ingrediensene (som deretter ble fylte i formene). Uansett hvor mange presanger vi fikk til jul, var det virkelig spennende hvis du var så heldige å få sølvmynten i puddingen din under julemiddagen.

Etter at den var ferdig bake, ble kaken lagde til side for å "modnes", før den ble pyntet med marsipan og hvit glassur nærmere jul. Puddingene var oppbevarte i en kjølig, mørk plass - noen faktisk oppbevarte puddingene for et helt år og mente at de smakte mye bedre for det! Kvelden da puddingen og kaken var lagde var en magiske tid for min søster og meg fordi det var vår oppgave å røre ingrediensene, og som belønning for dette slitsom plikt fikk vi lov til å slikke rester fra plast bøttene. Jeg kan lukke øynene og huske den smaken den dag i dag!

Tidlig i desember ble syltet løk forbered - disse var shallot løk eller mellomstor løk grave fra far's hagen, skrelte (oh så mye vi gråt!), saltet, rensket og fylte i glass med sylting eddik. Vi måtte skrive ønske list til julenisse og legg den forsiktig i skorsteinen. (Nå virker det nokså utrolig at vi aldri tenkte på om listen ville overleve, tatt i betraktning alle peisbåler som var tente fram til jul!)

Desember måned passerte i en tåke av magi, uskyld og latter og inkluderte aktiviteter som forberedelser og deltakelse i skolens jule drama og skolekorets årlig julekonsert. (Ikke før jeg selv ble forelder skjønne jeg hvilke grusomheter mine

foreldres ører ble utsatt for!) De siste skole ukene inkluderte også noen praktiske fag som, for eksempel, lagning av julepynt, Betlehem stjerner, osv. (matematikk), lagning og skriving av julekort (kunst og håndverk og engelsk), kjøp av julegaver til hele familien med bare kr.150 (hjemkunnskap) og lærdom om at jul oppstår ikke for at leketøy produsentene skulle ble rik, og heller ikke som en anledning for far å ble skikkelig full på julebordfest! (kristendom).

Etterhvert som jul nærmet seg ble mine foreldres soverom, av en eller annen grunn, et forbudt område. Det var på kjøkkenet om kvelden at familie liv tok til, der bake mor "sausage rolls", (farse innbakte i paideig og delte i lengder ca. 75x 25 mm), "mincemeat tarts", med en søt (?) pai fyll som ikke likner det minst på kjøttdeig, og andre delikatesser.

Kjøttvarer til jul ble kjøpt uken før jul - dette var som regel en stor kalkun, et stort, fersk biff stek, en kokte skinke, en svinestek, kanskje en laks, osv., avhengig av hvor mye overtid far hadde arbeidet opp det siste halvåret! Kjølenskapet og matboden ble fylt for første gang dette året. Frukt kurver fylt med epler, appelsiner og mandariner dukket plutselig opp, i tillegg til andre skåler med forskjellige hele nøtter - Brazil nøtter, valnøtter og mandler. Jeg har enda til gode å forstå nøyaktig hvem skulle spise disse nøtter! Åpenbart noen på slankekur fordi det tok alltid 10 minutter å knekke en nøtt, 5 minutter å finne nøtte bitene blant fragmenter av skallet og 3 sekunder å spise det, og selv da var nøtten ofte muggen!

Virkelig julefeiring begynner ikke før første juledag i Storbritannia, så på julaften hadde man sjanse til å kjøpe alle de glemte julepakkene, pakke inn presanger, skrive kort og levere for hand og gjøre klar maten, osv. På julaften tar man inn juletreet og pynte den og stuen ble dekorerte med alt det andre julepynt - lange lenker med fargerik papir, glitter, glasskuler - i grunn alt som glitret og var blanke og fargerike. Å henge opp julepynt før julaften og har den hengende etter den tolvte kveld etter jul ble antatt som "uheldig". Men selv i min barndom var der mange som hengte opp julepynt tidlig, rett og slett for å redusere antall førjuls oppgaver.

Julaften var vi barn sendt, pen og ren, enda tidligere til sengs en vanlig - dette betydde at vi kunne ligge lysvåken i en evighet, og høre etter bjelleklang fra julenissens slede, på vei til oss med alle presangene! I senere år ble det klart at den virkelig grunn til at vi ble sendt så uhyre tidlig til sengs ikke var for "å få nok søvn i kveld

pga alle de kommende sene kveldene" som foreldrene hadde forklarte oss, men heller at de siste få timene var hektiske nok for mor og far, uten å ha to ville og opprømte barn som ekstra belastning!

Mor hadde nå gjort klar kalkunen og de andre kjøtt retter, og begynte å steke de på lav varme i komfyren. Den siste steking og forberedelse av resten av julematen måtte nå gjøres.

"Julenissens" slede var lesset av fra min foreldres soverom og presangene lagde rundt juletreet, og en julestrømpe fylte med frukt, nøtter, godteri og noen få små pakker var lagde på foten av sengene vår. Dette skal gi oss noe å åpne og skulle underhold oss en stund da vi våknet før de andre. Det var fornuftig foreldre som sørget for at den "ustemte gitar" eller "slagverk sett" ikke var inkluderte på dette tidspunkt!

Juledag, eller nærmere sagt, julemorgen begynte på et tidspunkt helt avhengig av hvor mye eller lite lyd isolasjon fantes mellom soverommet vårt og vår foreldres, hvor mye jule sherry mor og far hadde drukket sent på julaften og om batteriene var på plass i den nyeste, "all action", syngende, dansende, Batman - komplet med reserve Batbelt! Som regel tok vi alle presangene undertegnet "God Jul, kjærlig hilsen, Mor og Far", styrte inn til foreldrenes soverommet og skrek "Se hva julenissen har kjøpt til oss!". Ah, uskyldig barndom!

Julemorgen nå begynte på alvor. Vi klede på oss, spiste frukost og samlet oss rundt juletreet. Her var gaver til alle. Treet ble "losset", så åpnet vi gavene alle sammen. Dette tok som regel en time, og enda en time for å rydde vekk gavepapiret. Far måtte da ble overtalte til å bygge den nye "24 timer Bilverkstedet", utstyrt med 2589 mutter og skruer og instruks på fransk, tysk, latinsk og arabisk fordi det var kjøpt billig fra en man ned på torget!

Mor forsvant en gang til ute på kjøkkenet med den berømte "cooking sherry". Etter to timer og 15 utførelser av "I'm dreaming of a White Christmas" kom det et beskjed om å dekke på til julemiddag, og for far til å hjelpe til på kjøkkenet og skjære kjøttet. Hos oss ble julemiddag en hovedrett og dessert. Hovedretten var skikkelig tradisjonell stekte mat, dvs. stekte kalkun med fyll, stekte og stappet poteter, stekte og oppskåret biff og svinestek, Yorkshire pudding (en type pannekakerøre stekte i en ovnen), gulrotter, erter, rosenkål, stekte pastinakk og brun saus.

Andre grønnsaker eller kjøtt retter kunne serveres eller fjernes fra denne standard oppskrift.

Jule knallbonboner var plasserte på bordet, en til hver, og "trekte" med hvem du vil. Jule knallbonboner er laget av en pappull (som ligner på den innerste i en toillettpapir rull) trekte med fargepapir, og inneholder en billig plast leketøy, en vits og en papirhatt. Det er en papir stripe inni knallbonbonen som, når dratt i begge endene, smeller som en knallpistol. Altså, man dra i knallbonbonen, pappullen deler seg, knallbonbonen smeller og papirhatten, vitsen og plastleketøy detter ut. Det er forventet at man tar på seg den latterlig hatt og ser dumme ut, at man leker med plastleketøy i tre sekunder og forteller vitsen som er antagelig 400 år gammel og aldri vært det minst morsomt! (Fortell meg da, hvorfor foreldre sier til ungene resten av året "Opptre skikkelig og ta av den latterlig topp som ser så dumt ut!")?

Julemiddagen ble nå fortært med stor begeistring mens vi kjent den herlige duften av julepuddingen fra kjøkkenet. Julepudding er veldig mektig og mettende. Etter den første koking skal den dampkokes videre i 4 timer. Rett før servering, og i følge tradisjon, heller man cognac på puddingen og tenner på, og den ble høytidlig bæret inn i spisestuen i full flamme. Traditionell tilbehør er cognac saus eller rom smør - vi spiste alltid tykk fløte med julepuddingen vår. Dette var i hovedtrekk julemiddag hos oss!

Klokken vår nå ca. 2 om ettermiddagen og vi ryddet bordet, vasket opp og lekte med de nye lekene mens fjernsynet ble slått på for å høre den tradisjonell "Dronning's tale til nasjonen". Når julemiddagen var fordøyde nok til å tillate litt bevegelse i ermer og bein, nærmet klokken seg 4 og det var nå på tid å gjør oss klar for besøk til mine besteforeldre. Vi kom dit ca. kl.5.00 og etter veldig kort tid kom resten av familien også. Min far var en av fire barn og med konene og alle barn var huset snart fullt. Logistikken mht sitteplass og mat til alle disse mennesker må ha vært en mareritt for Nan. Men alle fikk plass rundt bordet og snart var maten på plass igjen! Det var smørbrød laget med rester fra middagens kjøtt (jeg tror at innen Nyttår i Storbritannia er 98% av mennesker fullstendig lei av synet, lukten og smaken av kalde kalkun smørbrød), "sausage rolls", syltet løk og salat. Alt dette ble fulgte av gele med fløte, minemeat tarts med fløte, "trifle" - en dessert av kakebunn,

gele, sherry, fromage og pisket krem), julekake og liknende. Etterpå ryddet vi av bordene og klokken nærmet seg 7. Nå samlet vi oss rundt juletreet for å dele ut flere gaver.

I mellomtiden hadde mor funnet bestemors sherry flaske og var i full sving med "Bjelleklang" samtidig som hun prøvde å huske navn til alle Nissens reinsdyr. Far gjorde sitt beste til å ta igjen mor med å slukke en rar, brun, brusende veske som het "Øl". Alle vi barnebarn samlet oss på kjøkkenet og trodd vi var så "voksen" da vi fikk en slurk øl fra en av onklene. Jeg husker at det smakte helt grusom og sverget der og da aldri å drikke "den greie" når jeg ble voksen. Hvorfor avlegger vi slike umulige løfter når vi er ung?

Lek, sang, spising og drikking fortsatt nå utover resten av kvelden. Jeg tror feiringen fortsatt til ca.kl.2.00 neste morgen, men jeg er ikke sikkert. Etter 0.1 liter "ekte øl" og kun to timers søvn forrige natt, sluttet min juledag som regel rundt midnatt da jeg la og sov under et bord og ble senere båret ut til en iskald bil! Neste dagen, 26 desember, kalles "Boxing Day" i

Storbritannia - jeg vet ikke hvorfor. Jeg så aldri noen som slåss!

Den dagen dro vi til huset til min andre bestemor, det var en senere start til dagen (til mine foreldres stor lettelse), og begynte som regel rundt kl.2.00 da vi kom til bestemors hus. På den dagen følte alle forpliktet til å ta på seg alle de klærne som ikke passet sammen! Du vet hva jeg snakker om her - den rose skjorte, den grønne slips, de blå bukser og rutete sokker! Dagen lignet den forrige - spising, åpning av presanger, mer spising, lek, sang, enda mer spising og til slutt falt man i søvn.

Som jeg sa tidligere, den beretning av en engelsk jul er skrevet etter personlige minner. Andre feirer jul på forskjellige måter, det samme gjør nok nordmenn også!

Når jeg ser tilbake, er minnene magiske, praktfull og blant mine mest dyrebar, men vet du hva? Ikke en eneste gang i løpet av alt julefeiring var det noen som reiste seg for å si "Gratulerer med dagen, Jesus!"

Rart, ikke sant?

Etterord

Bømlo Tur- og Sogelag har no eit svært aktivt år bak seg. I tillegg til dei tradisjonelle oppgåvene våre med restaurering og vedlikehald av hus og stiar, har me og sett igang arbeidet med å skriva bok om alle båtane som har vore registrerte i gamle Bømlo Kommune og i Espevær (sjå innlegg).

Det er meininga at dette juleheftet skal koma ut kvart år framover, og det er mykje interessant lokal historie å ta tak i , og som det er fint at ikkje går i gløymeboka.

Laget er også aktivt med i planlegginga av den historiske delen i det nye bygdetunet og med å lage opplegg for den nye Nordsjøløypa over Bømlo.

Ein stor del av arbeidet vårt i styret må diverre nyttast til å skaffe midlar til arbeidet vårt, og det er ikkje alltid like lett. Me arbeider med å rekruttere fleire

unge medlemar, både yngre og eldre, og vi vil og prøve å få tak i utflytta bømlingar. Me vil gjerne visa at Bømlo Tur- og Sogelag er eit lag for alle, og at me arbeider MED FORTIDA -I NOTIDA - FOR FRAMTIDA.

Til slutt ei stor takk til alle som har vore - og er - med å støtte laget i form av dugnad eller gåver, og ei ekstra takk til dei som har bidratt til at dette juleheftet kunne realiserast. Håpar du har hatt glede av heftet!!!

**BØMLO TUR - OG SOGELAG
YNSKJER GOD JUL OG GODT
NYTTÅR !**

Helsing

Norvald Nytveit
leiar